

Gabriel Andreescu

**SOLIDARITATEA
ALERGĂTORILOR
DE CURSĂ LUNGĂ**

Jurnal tematic

**POLIROM
Iași, 1998**

16. Prietenii din Budapesta și promovarea tratatului

Pe Gusztáv Molnár îl cunoscusem la începutul anului 1990, când a venit să-mi ia un interviu la Grupul pentru Dialog Social. De el auzisem însă anterior, unul dintre intelectualii maghiari independenți (filozof ca formație) care au hotărât să plece în Ungaria datorită interesului pe care li-l arăta Securitatea. (În 1997 a încercat, din nou, avînd în vedere schimbarea Directorului SRI, să-și recupereze manuscrisele și cărțile confiscate în 1986. I s-a răspuns: totul a ars la revoluție.) O perioadă, după schimbări, a fost apropiat de MDF, partidul cu tendințe conservator-naționaliste care a cîștigat alegerile din aprilie 1990. Făcea, pe vremea aceea, figura unui dur, în chestiunile minorității maghiare din Transilvania. Ulterior s-a depărtat de acea viziune teoretic-maniheistă, pe măsura reducerii activismului politic în schimbul celui intelectual. Devenise, de altfel, șeful Centrului de geo-politică al Institutului pentru Europa-centrală și de Est din cadrul Fundației László Teleki. Avea o capacitate uimitoare, de a ingurciti informații despre România, din presă, de la radio, din cărțile citite. Nu am cunoscut nici înainte, nici după întîlnirea cu el pe cineva din străinătate care să știe situația din România – așa cum apărea ea în dezbaterile publice – atît de bine, atît de adusă la zi. Dar mi-e greu să dau nume și din România, care să aibă o lectură la fel de acoperitoare a lucrurilor care se întîmplă aici.

Pe Gusztáv Molnár l-am reîntîlnit în 1995. De această dată, viziunea sa asupra temei minorităților naționale și asupra locului ei în politica statului ungar devenise extrem de practică. Într-unul dintre studii el susținea chiar necesitatea ca Ungaria să regîndească tema minorităților maghiare din afara granițelor. Prioritate trebuia dată politicii de integrare în structurile europene și euro-atlantice. „Fixația” sa teoretică, mai nouă, era devoluția.

El vedea în devoluție principalul mecanism al modernizării Europei³⁷. Când, în septembrie 1997, l-am întâlnit pentru a nu știu câta oară, era fericit: Scoția tocmai votase pentru parlament și guvern regionale. Devoluția „lucra”.

Această simpatie teoretică l-a făcut sensibil la articolul meu *Privirile spre Republica Moldova sau spre Ungaria?*, pe care l-a citat mai târziu în textele sale. Toate datele făceau ca, din acel moment, colaborarea cu „Gusti” (Gusztáv Molnár) să fie naturală. La sfârșitul anului 1996 am pregătit, împreună, un proiect privind „Colaborarea transfrontralieră între organizații neguvernamentale”, care a fost apreciat de Fundația Soros și de corespondentul ei din Ungaria, Open Society. Proiectul a fost finanțat.

Dorința noastră de a „mișca ceva”, spre rezolvarea absurdului contencios româno-ungar, nu avea nevoie, desigur, de vreo finanțare. Am analizat, împreună, ce era de făcut pentru a împinge pe un drum mai bun relațiile dintre cele două țări. În contextul isteriei create în România în jurul Recomandării 1201 și a temei autodeterminării interne a maghiarilor era inutil să te orientezi spre motivarea opiniei publice. Și cu atât mai puțin spre asocierea Opoziției din România în jurul unui astfel de obiectiv. Maximul ce-l puteam spera, rațional, consta în încheierea tratatului de bază. Dar cum să faci PDSR-ul și pe Ion Iliescu să „înghită” tratatul? Cum să treci prin Parlament un document făcând referire la Recomandarea 1201 – fără de care nu aveai cum să împaci UDMR și să atragi opinia publică din Ungaria – dacă majoritatea era formată de partidele lui Funar, Vadim, Adrian Păunescu,

37. Și a Transilvaniei: „Acolo unde identitatea socială și politică distinctă este un dat istoric, numai programul devoluției poate să ajute, program care prevede ca statul să transfere o parte din competențele sale privind dreptul public asupra unor parlamente alese la nivel regional, ce reprezintă efectiv și autentic atât interesele economice ale cetățenilor ce trăiesc în acea zonă – și care, la nivel local sînt mult mai dependenți de tradițiile unei civilizații comune –, cît și interesele lingvistice și culturale – acolo unde acestea există – adică și interese cu specific național” (Gusztáv Molnár, *Moment crucial în politica externă ungară*, apărut în limba maghiară, „Külpolitika”, nr. 1, 1996 și engleză „Hungarian Quaterly”, nr. 1, 1996).

Ion Iliescu? La acestea se adăuga tentația de refolosire a temei pericolului ungar în competiție electorală din toamna lui 1996.

Iată de ce am luat imediat în brațe ideea unui coleg al lui Gusztáv Molnár, Gaspar Biro. Pe Gaspar Biro îl întâlnisem în decembrie 1995 – la onorarea noastră cu premiul *Pro-minoritate*, înființat de Guvernul ungar chiar în acel an. Bănățean prin origine, cu studii de drept terminate la Cluj, el devenise după 1990 un personaj important în mediile care gîndeau politica ungară în materia minorităților naționale. Reprezentase Ungaria în dezbaterile din Consiliul Europei, pentru realizarea unui protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, privind protecția minorităților naționale. Mai era expert pe lângă Centrul pentru Drepturile Omului al ONU. Ca raportor pentru Sudan își luase în serios statutul, de a califica atrocitățile din această nefericită țară africană. Reușise să-și atragă mînia autorităților islamice de acolo.

În sfîrșit, Gaspar Biro era autorul „modelului” de la care a plecat legea ungară pentru protecția minorităților naționale. El ținea să se delimiteze totuși de forma finală, rezultat al unor compromisuri între minorități și guvern. (Mă întreb dacă modelul original nu este mai aproape de Proiectul de lege privind minoritățile naționale și comunitățile autonome, propus de UDMR în 1993, dată fiind asemănarea dintre legea maghiară și textul udemerist.)

Gaspar Biro s-a arătat sceptic, în întîlnirea pe care am avut-o cu el la sfîrșitul anului 1995, privind rezultatele tratatului româno-maghiar. De multe ori înțelegerile bilaterale au redus standardele internaționale deja admise. Pe de altă parte, insista el, tratatele nu au putut înlocui voința politică necesară pentru soluționarea tensiunilor interne – vezi exemplul slovac. Biro punea accentul pe înțelegerile interne. Ideea lui era că între majoritate și minorități ar trebui să se realizeze un „tip de aranjament”, un contract social prin care să se definească interesele comune și, în special, să se precizeze concepția lor privind statul. Existența unei astfel de înțelegeri ar demonstra comunității internaționale (și, în particular, Occidentului) că țara este angajată pe un drum al democrației și păcii sociale.

Și atunci, este oare o necesitate ca în tratatul româno-ungar să fie introdus un punct referitor la drepturile minorităților naționale? Fără acest punct tratatul ar fi fost, probabil, perfectat în martie 1995. Concluzia lui Gaspar Biro: să se rezolve intern problematica minorităților înaintea semnării tratatului. O lege privind minoritățile naționale, mulțumitoare pentru acestea ar constitui un instrument asigurator. Atunci Tratatul de bază, important pentru ambele state, nu ar mai avea nevoie de un punct special privind minoritățile.

Gaspar Biro era motivat spre o astfel de soluție de stilul lui perfecționist privind documentele și, cred, de un scepticism structural. Acestea îmi par a fi fost elemente determinante ale poziției sale de respingere, când s-a anunțat semnarea tratatului, în toamna lui 1996. Mi-a telefonat într-o noapte, întrebându-mă: ce se întâmplă? Trebuie făcut ceva, trebuie să stopăm semnarea acestei formule de tratat.

Eu nu am fost sensibil la argumentele lui teoretice și am adresat chiar o scrisoare deschisă UDMR-ului, în august 1996, criticându-l pentru opoziția sa. Dar la sfârșitul anului 1995 îmbrățișam orice soluție care avea o șansă practică cât de mică. Speram în politica micilor pași, de vreme ce pași mari nu vedeam la orizont. Poate, într-adevăr, echipa lui Ion Iliescu va prefera să-și ia obligații interne – închipuindu-și că, avînd puterea, jocul va fi dominat tot de ea – în locul unor obligații internaționale, la care s-a arătat mereu alergică. Chiar dacă o lege generoasă a minorităților naționale nu era pusă imediat în practică, ea constituia, pe de o parte, un capital în problema integrării României, pe de altă parte, un document de legitimare a cererilor maghiare ce, într-o zi, va deveni efectiv.

Un astfel de raționament aveam în minte când, întorcîndu-mă de la întîlnirea cu Gaspar Biro m-am hotărît să testez varianta sa. (Gaspar Biro mă asigurase că, dacă România spune „da”, Ungaria acceptă.) Cine să fie sensibil la o strategie neluată în calcul pînă atunci, de definitivare a tratatului cu Ungaria? Prima legătură: liderii PDSR. L-am contactat pe Ovidiu Șincai, consilierul politic

al lui Adrian Năstase, pe care îl cunoscusem din '92-'93, dacă nu mă înșel. (Trecuse la un moment dat pe la Alianța Civică, „sugerînd” un dialog cu noi.) O întâlnire mai lungă am avut-o la Atlanta, unde reprezentase PDSR-ul la „negocierile” dintre UDMR și mai multe forțe politice din România, sub egida lui Jimmy Carter. Un personaj rațional, controlat, excelent pentru interfața pe care e bine ca un partid mafiot să și-o asigure cînd dă ochii cu lumea.

I-am explicat lui Ovidiu Șincai varianta adoptării unei legi a minorităților naționale care să scape PDSR de obligația unui punct în tratatul cu Ungaria, referitor la minorități. Șincai a reușit să argumenteze că se vrea, dar că nu se știe dacă se poate, iar dacă se va putea e de văzut dacă e bine, însă interesul lor, al lui, e mare etc. După un astfel de discurs i-am pus în vedere că pot aștepta doar cîteva zile, pentru un eventual răspuns.

Telefonul „eventual” al lui Ovidiu Șincai nu a venit.

Exista însă o a doua direcție, ca o pîrghie ceva mai importantă, care era Ion Iliescu. I-am telefonat lui Silviu Brucan. În 1990 deschisesem în trei (al treilea fiind Radu Filipescu) cazul Gheorghe Ursu. De atunci știind că, dacă-l sun, răspunde. Ceea ce s-a întîmplat.

*

Ne-am dat întâlnire la el acasă – strada Herăstrău, faimosul cartier al Primăverii.

Brucan. Ce mai faceți?

Am urcat în birou. Pe masă, un teanc de cărți, deasupra un volum masiv, în franceză, copertă albă, ceva privind gîndirea politică la sfîrșit de secol XX. Ah, esențialismele acestea livrești, trăind mai ales în beneficiul autorilor lor! Dedesubt, titluri în engleză. Democrație, revoluțiile din Europa Centrală și de Est... Brucan își crease multe relații în Statele Unite, era invitat de universități. Avea, desigur, ce să povestească.

Am intrat, lateral, în subiect. Cum vedeți lucrurile? Știți, discuțiile din interiorul Alianței privind extinderea

nu ne dau șanse. Dintre motive, în frunte, tratatele cu vecinii. Problema stabilității. Ați văzut Raportul SIPRI și preocuparea față de situația din vestul României?

Brucan părea ușor iritat de observațiile mele. NATO? Cine își permite să lase România afară? Poziția strategică excepțională, accesul la Marea Neagră, peste 23 milioane de locuitori... Discutase cu generali din Armata americană. Îi spusese: nu se poate face lărgire, fără România.

Marotele cunoscute. Și, ca orice om care știe totuși ceva, imposibil să-l faci atent. Lui Brucan oricum îi plăcea mai mult să vorbească, decât să asculte. Așa am aflat că avea întâlniri periodice – lunare – cu Iliescu. (Lucru important.) Urma să aibă o discuție și cu Iosif Boda. Ambasadorul român din Elveția va fi probabil – aflase el – manager al campaniei electorale. Iar Brucan, știm cu toții, era gata să dea sfaturi.

Am insistat. Trebuie să facem totuși ceva. Măcar să rezolvăm problema maghiară. Dacă adoptăm o lege corespunzătoare privind protecția minorităților naționale relația cu Ungaria va fi, sînt sigur, rezolvată.

Ungurii? Cu ei nu te poți înțelege. El nu-i șovin. Doar rămîne clientul preferat al lui C.V. Tudor. Dar maghiarii sînt orgolioși și îi disprețuiesc pe români. Nu vor uita niciodată de Trianon. Planul lor este să refacă Ungaria Mare. Toți visează asta, și maghiarii din România, și cei de la Budapesta. Autonomia în Covasna și Harghita nu reprezintă decât primul pas.

Orice continuare era inutilă.

*

Episodul fusese deci încheiat. Trebuia însă transmisă opiniei publice această variantă care stătuse, și ea, la dispoziția PDSR și fusese refuzată. La 9 februarie, Comitetul Helsinki a deschis la Hotel București un seminar de două zile organizat în cadrul unui program mai amplu, privind relația dintre drepturile omului și securitatea regională. În acest caz subtema era: *Relațiile româno-maghiare în procesul integrării româno-atlantice*. Programarea avusese în vedere reînceperea, peste cîteva

zile, a negocierilor dintre Partea română și Partea ungară. Invitasem secretarii de stat, Ioan Mircea Pașcu, atunci la MApN, Marcel Dinu de la MAE român și István Szent-Ivanyi de la MAE ungar. Toți cei prezenți erau persoane foarte active în relația româno-maghiară: Csaba Lörincz, Miklós Bakk, Adrian Severin, György Frunda, Smaranda Enache, Károly Szabo, Anton Niculescu, Zsolt Németh. Erau, desigur, Renate și Valentin Stan, care se ocupaseră cu organizarea seminarului, veniseră experți (Joost Herman, Gabor Gellert Kiss), Karren Fogg, ambasadoarea Comisiei Uniunii Europene în România, diplomați români și unguri. Nu fuseseră uitați Gusztáv Molnár și Gaspar Biro.

Seminarul a fost o ocazie pentru reprezentanții MAE de a schimba primele semnale. Am aranjat cu Gaspar Biro să lanseze ideea „tratatului fără referire la minorități”, precedat de adoptarea unei legi a minorităților naționale pe care, desigur, am prins-o din zbor pentru a o susține. Nu pot spune că a emoționat asistența. Mesajul fusese însă dat. Peste câteva zile, am publicat în revista „22” un articol sub titlul *Un seminar și idei noi la redeschiderea negocierilor româno-maghiare* care punea ideea la dispoziția opiniei publice.

Runda negocierilor din februarie 1996 s-a încheiat cu un eșec. Era perioada când se pregăteau strategiile pentru deschiderea Alianței Nord-Atlantice și opțiunea finală de la Madrid. Regimul Iliescu își concentrase, mai departe, interesul pe afacerile sale de clan, în timp ce România renunța frivolă la ultimele ei șanse de a intra pe lista viitorilor parteneri ai NATO.

17. Tratatul cu Rusia. Criza

După cîte cunosc, Ministrul de Externe al Federației Ruse, Serghei Primakov venise la București, în primăvara lui 1996, pentru încheierea tratatului dintre Federația Rusă și România *după ce* avusese asigurări privind acceptul Părții române față de formula negociată. Vizita sa fusese precedată de declarații politice și opinii de presă privitoare la necesitatea includerii, în tratat, a condamnării Pactului Ribbentrop-Molotov. La sfîrșitul lunii aprilie a avut loc o întîlnire între reprezentanții partidelor parlamentare și ai MAE, majoritatea liderilor politici din Opoziție declarîndu-se în dezacord cu tratatul datorită absenței referirilor la Pact, la tezaurul României și la prezența Armatei a XIV-a în Transnistria.

Nici o altă critică privind substanța proiectului de tratat, în sine. Nici o propunere de amendare a textului pe care liderii politici au avut posibilitatea să-l consulte pe loc, cu acest prilej. Deci, din punctul lor de vedere, *al tuturor liderilor formațiunilor politice parlamentare*, textul era O.K., dacă facem abstracție de absența referirilor amintite. Datorită relațiilor cu unii lideri politici am reușit să obțin copii după cîteva articole din proiectul de tratat.

Ca alte înțelegeri internaționale de acest tip, și documentul negociat prevedea dezvoltarea unor relații de cooperare, prietenie, înțelegere și respect reciproc, recunoașterea în relațiile reciproce a principiilor Cartei ONU, Actului Final de la Helsinki, a altor norme general recunoscute (articolul 1), strînsa colaborare în domeniul protecției mediului înconjurător și utilizării raționale a resurselor naturale (articolul 8), protejarea și promovarea drepturilor persoanelor de origine română din Federația Rusă și a celor de origine rusă din România (articolul 11) etc.

Primul articol care îți ridica sprîncenele era articolul 2, referitor la problemele de securitate. Părțile Contractante reafirmau, în aliniatul 1, inadmisibilitatea folosirii forței

sau a amenințării cu forța, necesitatea soluționării problemelor internaționale prin mijloace pașnice. Iar mai departe: „Nici una din Părțile Contractante nu va permite ca de pe teritoriul său un stat terț sau state terțe să comită un act de agresiune armată împotriva celeilalte Părți Contractante”. Nu cumva formularea ar crea o obligație incompatibilă cu integrarea noastră în NATO? Avînd în vedere caracterul defesiv al Alianței Nord-Atlantice și semnificația sintagmei „agresiune armată”, aliniatul putea fi lăsat. „Problema” era însă aliniatul 3:

„În cazul apariției unor situații care, după părerea uneia dintre Părțile Contractante, creează o amenințare la adresa păcii și securității internaționale sau lezează interesele sale de securitate, ele vor intra imediat în contact cu scopul de a proceda la un schimb de păreri cu privire la acțiunile potrivite care ar putea fi întreprinse pentru diminuarea tensiunii și soluționarea unor asemenea situații” (sublinierea mea).

Ceea ce spunea acest paragraf cu greu mai putea fi trecut cu vederea. *El crea, nici mai mult nici mai puțin decît o relație preferențială între România și Federația Rusă, în raport cu terțe state sau instituții, privind discutarea și cooperarea în materie de securitate.*

Lărgirea NATO pune în mod real Federației Ruse întrebări privind interesele sale de securitate. De vreme ce raporturile de securitate implică „*exercițiul puterii politice*”, iar acesta are în vedere, în primul rînd, „*echilibrul dintre măsurile cu caracter militar și ne-militar*”³⁸, schimbarea raporturilor economice, politice și militare în zonă prin apropierea structurilor euro-atlantice de frontiera rusă nu poate să nu creeze acesteia o preocupare. Problema Rusiei constă însă în redefinirea imaginii despre sine și despre lume și acceptarea ideii că, pentru o societate democratică, factori principali ai securității sale sînt echilibrul intern, prosperitatea, realizarea unei relații de încredere și respect reciproc cu vecinii. Lumea

38. Michael Clarke, *Introduction*, in „New Perspectives on Security”, The Centre for Defence Studies, 1993, p. XV.

occidentală, cu valorile ei, trebuia privită de Rusia ca principal prieten, și nu adversar. În ce măsură astfel de vorbe frumoase vor deveni, în timp, substanța gândirii politicienilor de la Moscova e în primul rând problema rușilor.

Dar noi aveam datoria să observăm că lărgirea NATO și, mai departe, intrarea României în structurile politico-militare ale acesteia reprezentau, „după părerea Rusiei”, o situație care lezează interesele ei de securitate. Treziseră emoție, în lumea diplomatică, declarațiile din 3-4 februarie ale lui A.A. Kokoshin, la München, cu ocazia Conferinței pe tema problematicii de securitate internațională. Iată ce afirma reprezentantul rus, printre altele: *„Distrușgerea centurii formate de statele astăzi neutre din centrul Europei, ca rezultat al disoluției Pactului de la Varșovia, agravează în Rusia sentimentul de vulnerabilitate, cu implicații politice impredictibile...”; „Expansiunea NATO, care violează obligațiile Occidentului de a nu extinde alianța după disoluția Pactului de la Varșovia și consimțămîntul URSS privind unificarea Germaniei, ar putea submina în mod fundamental încrederea Rusiei în politica Vestului.”; „Occidentul trebuie să înțeleagă că nu trebuie să împingă Rusia la război pentru pierderea războiului rece, căci efectele s-ar putea dovedi distructive pentru puternica, dar în același timp complicata și, sub multe aspecte, vulnerabila civilizație modernă”.*

Citatul demonștra că, de vreme ce Rusia numea extinderea NATO „o situație care leza problemele sale de securitate”, aliniatul 3 al articolului 2 era incompatibil cu integrarea țării noastre în structurile euro-atlantice. Tratatul ar fi obligat România să obțină consimțămîntul Rusiei pentru integrare.

Era momentul să elaborăm, sub egida Centrului de Studii Internaționale, „Un punct de vedere asupra Tratatului cu Rusia”. Am făcut chiar o schiță care susținea, pe rînd: a) importanța încheierii unui tratat cu Rusia pentru întreaga poziție internațională a României; b) valoarea iluzorie și caracterul contraproductiv al insistenței de a avea, în document, condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov; c) pericolul articolului 2 aliniatului 3, și nece-

sitatea de a refuza un tratat care conține elemente contrare aderării României la Alianța Nord-Atlantică, prioritatea, desigur, numărul unu a politicii României, pe termen scurt și mediu.

L-am căutat pe Valentin și i-am arătat, la început, articolul cu pricina. „Punct de vedere”? Nici vorbă. Mi-a ținut o lungă dizertație despre „dreptul de veto” al Rusiei privind extinderea Alinței, și deci necesitatea semnării imediate a tratatului. Și despre caracterul firesc al articolului care mă preocupa. Mi-a dat exemple.

A doua zi i-am lăsat contraobservațiile mele. Articole referitoare la colaborarea în chestiuni care amenință securitatea și pacea lumii sînt, într-adevăr, angajamente curente în tratatele bilaterale ori multilaterale. Dar, față de formulările tipice, propunerea stabilită împreună de negociatorii români și ruși introduce ceva esențial diferit. Astfel, articolul 6 al Tratatului între România și RFG privind cooperarea prietenească și parteneriatul în Europa enunță: *„În cazul apariției unei situații care după părerea uneia din părțile contractante reprezintă o amenințare la adresa păcii sau o încălcare a păcii sau poate genera o situație internațională periculoasă, cele două părți contractante vor coopera în cadrul procedurilor CSCE și ale ONU. Ele vor intra imediat în contact și se vor strădui să-și armonizeze pozițiile și să se pună de acord asupra unor măsuri de natură să ducă la ameliorarea acestei situații sau la soluționarea ei”*. Sau iată tratatul dintre alte două țări, dintre RFG și Polonia, cu privire la buna vecinătate, prietenie și cooperare (articolul 7): *„Dacă o situație apare în care după opinia oricăreia din părțile contractante există o amenințare sau o violare la adresa păcii sau poate duce la complicații internaționale periculoase, cele două părți contractante se vor contacta imediat și se vor strădui să-și coordoneze pozițiile și să convină cu privire la măsuri corespunzătoare pentru a îmbunătăți sau rezolva situația”*.

Niciunde nu apar referiri la o situație care „*lezează interesele de securitate*” ale uneia din părți și care ar obliga statele să „*vină imediat la raport*”. Dar Valentin a refuzat orice discuție ulterioară. „Punctul de vedere al

CSI" nu a mai apărut, în schimb am scris despre subiect în „22”, mai târziu în „Sfera politicii”. Adrian Severin mi-a cerut, în momentul pregătirii unei noi formule de tratat cu Rusia, observațiile. Am înțeles că de ele s-a ținut cont.

În februarie 1996, gruparea PDSR, PUNR, PRM, PSM, pe atunci exhibând diferite neînțelegeri – se apropiiau alegerile – a fost foarte brusc solidară în susținerea proiectului de tratat cu Federația Rusă. Totuși, liderii PDSR au renunțat la încheierea tratatului, întrucât Opoziția îl putea invoca în alegeri. Mă gândesc însă și acum: dacă ministrul de Externe rus ar fi zis „bine, introducem condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov și semnăm”, liderii tuturor partidelor ar fi semnat, cu toate consecințele articolul 2 aliniatul 3. Este un studiu de caz, privind pericolul obiectivelor iluzorii: ele lasă supape deschise prin care se pierd lucrurile esențiale.

*

Ciudat, comportamentul lui Valentin Stan. Dar ceea ce a dus la ruperea oricăror colaborări dintre noi a fost încercarea sa, în vara lui 1996, de a împinge „pe piață” două studii dedicate lărgirii NATO. Într-o zi, Valentin vine la noi și ne arată două materiale trase la xerox. Primul, *Study on NATO Enlargement: Destabilising Europe* era elaborat de British American Security Information Council & The Center for European Security and Disarmament. Al doilea, *NATO Expansion and the Danger of a Second Cold War* avea tot o egidă americană: CATO Institute. „Uitați-vă pe ele, să vedeți ce spun”, ne-a zis el, cu o mină foarte preocupată și serioasă. Și, pentru prima dată în cei aproape trei ani de colaborare, el era cel care a propus o conferință de presă a Centrului.

Primul lucru care mi s-a părut curios, la cele două studii, erau titlurile. Titluri, ca niște declarații. Limbajul academic se ferește de așa ceva. Iar cuprinsul, semăna ca formă și conținut cu o pagină de publicitate. Și ce capitole!: „Ambiguitate periculoasă”; „Cît de mult va costa lărgirea NATO? – Care sînt amenințările la adresa Europei”; „Privind orbește la superioritatea militară a NATO” etc. Am răsfoit, mirat, paginile aduse de Valentin

Stan. Afirmatii catastrofice: „Expansiunea NATO ar putea duce la cea mai serioasă criză europeană de după al doilea război mondial”; „Lărgirea NATO provoacă Rusia și împarte Europa în două blocuri ostile”; „Asocierea țărilor din Europa Centrală și de Est la Alianța occidentală ar înfuria Rusia și ar destabiliza regiunea”; „Lărgirea NATO ar putea instituționaliza o nouă confruntare și ar putea crea noi pericole” ș.a.m.d. Tezele lui Kokoshin! O repetare pînă la identitate a clișeelelor rusești pe care le urmărisem în discursurile oficialilor din fostul bastion comunist. Argumentația era de o precaritate incredibilă. Autorii nu se obosiseră nici măcar să salveze aparențele.

I-am zis lui Renate, cu o voce albă: „Uită-te te rog pe astea și spune-mi ce părere ai”. S-a uitat, da, cum se pot hazarda autorii cu aceste afirmații? La conferința de presă, Valentin Stan a luat un studiu, l-a vînturat prin aer și a adus la cunoștința ziariștilor cîteva dintre ideile sale, spunînd: „Eu cred că au dreptate”.

Seara, fostul coleg al lui Valentin din MAE, Mihai Dobre a venit cu încă o copie. Deci, studiile acestea circulau în minister! Nu am comentat în nici un fel. Dar a treia zi am luat legătura cu o bună cunoștință din lumea diplomatică, i-am dat materialele și i-am spus: „Uită-te, te rog, ce circulă. Nu pot fi studii academice, în ciuda egidelor. Te poți interesa ce e cu ele?”

Răspunsul a venit în mai puțin timp decît cel promis. Erau studii la comandă, plătite de clienți o dată cu lista rețetelor pe care le doreau publicate. Institutele făceau și cercetări serioase, aveau deci capital de imagine. Însă sumele pentru astfel de lucrări atingeau cifre impresionante. Afaceri. Metodele clasice de intoxicare, ale Moscovei.

Am atenționat într-un număr al revistei „22” asupra existenței „unui nou tip de studii pe tema lărgirii NATO” pe care „diplomați din MAE le-au făcut să circule”³⁹. Am rupt orice colaborare cu Valentin.

39. Gabriel Andreescu, *Conflictele: o strategie rusească (III)*, „22”, nr. 35, 1996.

18. Din nou, naționalism *versus* integrare: dreptul internațional despre autodeterminarea popoarelor

Pe la începutul lui februarie (1996) am primit, în lipsă, un telefon de la Adrian Severin și rugămintea de a-l căuta. L-am sunat, evident. Severin fusese singurul politician de anvergură român, în anii aceia, consecvent în câteva bătălii publice de care eu mă atașasem emoțional. Una era statutul minorităților în conexiune cu vecinul României la vest. Nu o să înșir acum toate luările lui de poziție. Cele mai remarcate, probabil, au fost interviurile sale, în timpul isteriei împotriva Recomandării 1201. Nu știu să fi văzut la altcineva, nici în cadrul PD sau PL '93, formațiuni mai deschise, care să fi tranșat astfel tema: criticile la adresa Recomandării sînt pur și simplu stupide. Apoi, Severin se bătuse pentru desincriminarea homosexualității. În 1995, cînd Codul penal cu vechea formulă a articolul 200 se afla în faza finală, a reușit să deturneze Camera Deputaților, ducînd la căderea Codului, pe această temă. În 1996, Codul penal a trecut, cu votul rușinos al Opoziției și cu încălcarea lamentabilă a regulamentului. Severin nu putuse participa la vot. A doua sau a treia zi a ieșit în presă cu o declarație fulminantă, spunînd: actualul Cod e primitiv, după alegeri va trebui neapărat înlocuit cu altul. Erau termenii în care gîndeam și noi, la Comitetul Helsinki, cînd ne-am împotrivit acestei formule legislative.

Iată de ce îmi plăcea să fiu prompt la un eventual apel al politicianului PD. Nu era însă vorba despre o solicitare, ci despre o ofertă. Severin a venit la mine, la GDS, și mi-a povestit ce era în spatele telefonului său. Fusese numit raportor al Consiliului Europei pe tema autodeterminării popoarelor. Participase la misiuni în Cecenia, unde făcuse o figură foarte bună. Cecenii voiau independență, misiunile Consiliului Europei care fuseseră la fața locului vedeau urmările comportamentului barbar

al Armatei ruse, făceau rapoarte despre violarea drepturilor omului în Cecenia, dar lipsea o strategie de perspectivă. Cecenii doreau să se autodetermine, iar Consiliul Europei nu avea o politică, un concept, pentru ce trebuie făcut în astfel de situații.

Deci iată-l pe Severin în fața unei teme de o extremă sensibilitate. Mai avusese experiența raportului privind responsabilitatea comunismului. În astfel de cazuri, raportorul apelează la o expertiză tehnică, apoi încearcă să transforme concluziile cercetării într-o rezoluție a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei. Severin avusese ideea de a promova analiști din România, așa că primul studiu de acest gen fusese comandat grupului lui Dorel Șandor, de la Centrul de Studii Politice și Analiză Comparativă. Iar acum apela la mine, avînd în vedere studiile referitoare la minoritățile naționale pe care le realizasem cu colegii mei.

Am zis „da” cu o siguranță de aventurier. Cînd i-am spus lui Renate, după întîlnire, „avem de făcut asta”, m-a privit ca pe un iresponsabil. Studiile privitoare la minorități fuseseră un test serios, totuși, să te angajezi la o expertiză pentru o instituție precum Consiliul Europei, pe o temă atît de delicată, era cam mult.

Dar decizia fusese luată. Aveam și finanțarea unei perioade de studiu la Biblioteca Universității Central Europene, din Budapesta. Speram să ne găsim acolo timpul și bibliografia necesare. Am luat legătura cu responsabilul proiectului, John Hartland de la Comitetul Afacerilor Politice al Consiliului Europei. Am aranjat detaliile birocratice.

Cele două săptămîni de la Budapesta, din aprilie 1996, au fost dintre cele mai minunate perioade de lucru pe care le-am avut vreodată. Am găsit esențialul la biblioteca CEU, în materia pe care cercetam. Veneam la București cu mai multe kilograme de xerox-uri după textele de referință. La sfîrșitul lui mai studiul era finalizat. I l-am arătat lui Severin, l-am dezbătut împreună, în clădirea GDS-ului (la capătul ei s-a plîns că meseria de politician nu-i permite astfel de momente).

Severin era foarte mulțumit. I-am trimis studiul lui Hartland. Când am vorbit cu el la telefon, avea un glas complet schimbat. Din „domnule profesor” nu mă scotea. A rămas să adăugăm o introducere în care să sintetizăm un număr de concepte a căror cunoaștere nu putea fi presupusă în cazul membrilor Comitetului, ce urma să discute materialul. La sfârșitul lunii iunie, Consiliul Europei publica în seria sa de materiale de expertiză *Self-determination and Secession*, Memorandum „elaborat sub coordonarea d-lui Adrian Severin de către Centrul pentru Drepturile Omului”.

*

În ierarhia sa logică, conceptul prim în dreptul internațional este „poporul”, nu „statul”. Vechea înțelegere a „popoarelor”, ca expresie a „principiului naționalităților”, care a stat la baza formării națiunilor moderne, -- luînd ca referință genealogia membrilor lor, mobilizarea populară a folk-ului, istoria nativă și obiceiurile⁴⁰ -- este depășită.

Nu avem o definiție propriu-zisă, adoptată în vreun document internațional (spre exemplu, un document ONU) permițînd a recunoaște fără echivoc care comunitate de oameni reprezintă un „popor” și care nu. Ceea ce nu înseamnă că oamenii politici și juriștii nu au o anumită convergență, privind sensul în care vorbesc despre „popoare”. Există chiar „propuneri” care se bucură de o oarecare notorietate în cadrul specialiștilor, cum este cea oferită de Friedlander: „*un popor consistă dintr-o comunitate de indivizi legați împreună prin loialitate mutuală, o tradiție recognoscibilă și o conștiință culturală comună, cu legături istorice față de un teritoriu dat*”⁴¹. Cu siguranță, calificative de genul „loialitate mutuală”, „tradiție recognoscibilă” etc. sunt identificabile la multe comunități umane care nu au statutul specific „popoarelor”. Aceasta este însă o caracteristică a dreptului

40. Walker Connor, *Nation Building or Nation-destroying*, in „World Politics” nr. 24, 1972, pp. 319-355.

41. Robert A. Friedlander, *Proposed Criteria for Testing the Validity of Self-Determination as It Applies to Disaffected Minorities*, 25 Chitty's L.J. 335, 336, 1977.

internațional, ca și a dreptului intern, ca și a altor sisteme normative: se preferă eludarea unei definiții prea stricte, univoce, pentru a nu „îngheța” sistemul normativ la o anumită fază a înțelegerii lucrurilor și la un context care este, firesc, în timp, depășit.

Enunțul de mai sus pune în evidență un număr de criterii care ne-ar ajuta să recunoaștem că un grup de indivizi reprezintă un popor: tradiție istorică comună, omogenitate culturală, unitate lingvistică, afinitate religioasă ori ideologică, o viață economică comună, legături teritoriale⁴².

Faptul că popoarele sînt definite, în sensul dat astăzi de către comunitatea internațională, *teritorial*, iată un lucru care trebuie neapărat reținut. Teritorialitatea este poate singurul atribut ferm. Conform criteriilor grupuri de indivizi cum sînt kurzii, tătarii, tibetanii răspund criteriilor de mai sus, pe cînd mai puțin sigur este acest lucru pentru elvețieni, indieni ori chiar americani. Și totuși, primele trei comunități umane amintite nu sînt acceptate astăzi drept „popoare” (adică, avînd dreptul la autodeterminare, și deci dreptul de a forma un stat independent), pe cînd ceilalți, da.

Explicația? Utilizarea, de către comunitatea internațională, a noțiunii de „popor” își are centrul de greutate în principiul de autodeterminare a popoarelor și luînd în considerare ansamblul celorlalte valori ale dreptului internațional.

Prin sintagma „autodeterminarea popoarelor”, comunitatea internațională înțelege două lucruri corelate între ele:

a) *aspectul intern* al autodeterminării, adică dreptul popoarelor de a-și determina liber statutul lor politic și de a-și urma obiectivele lor de ordin politic, economic, social și cultural;

b) *aspectul extern*, adică dreptul popoarelor de a-și defini locul lor în cadrul comunității internaționale.

42. Asupra atributelor enumerate s-a ajuns la un consens la întrîinirea experților UNESCO privind drepturile popoarelor, din 1990: *Report on the Martin Ennals Memorial Symposium on Self-Determination*, Saskatoon, Canada, 1993.

Sintetizînd: „dreptul de autodeterminare al popoarelor” înseamnă dreptul acestora de a constitui statul care să se conducă după propriile sale legi în interior și să stabilească propriile sale relații cu alte state, fără intervenții din afară⁴³.

Autodeterminarea popoarelor apare stipulată în Carta ONU, documentul fundamental prin care s-a definit ordinea internațională postbelică, în articolul 1 (2) și 55. De reținut, privitor la Carta Națiunilor Unite: a) faptul că ea reprezintă o schimbare radicală în dreptul internațional, în raport cu dreptul antebelic (astfel, anterior, funcționa un „drept al învingătorului”, și în acest sens cuceririle unui stat în dauna altuia erau recunoscute, deci legitime); b) Carta ONU, care este rezultatul voinței comune a statelor care au semnat-o sau care au aderat la ea se aplică tuturor statelor, inclusiv celor care nu doresc să participe la această înțelegere interguvernamentală. Dacă un guvern practică „genocidul” în țara pe care o conduce, ONU este în drept de a interveni, chiar dacă țara respectivă nu este membră ONU și nu recunoaște crima de genocid.

În conformitate cu cele explicate mai sus, în condițiile în care comunitatea internațională recunoaște că un anumit grup de indivizi reprezintă un „popor”, automat, ea trebuie să recunoască dreptul acestuia la autodeterminare, adică să respecte voința lui de a forma un stat independent. Iată explicația pentru îndârjirea cu care turcii și irakienii contestă voința kurzilor de a se prezenta drept popor, iar chinezii, pe a tibetanilor, deși poate pare absurdă atîta preocupare în folosirea unui cuvînt. Acceptînd că acestor populații li se poate da calificativul de „popor”, comunitatea internațională se vede obligată să respecte voința lor la autodeterminare, și, consecința directă, formarea unui stat.

43. În fapt, formula „autodeterminarea popoarelor” este puțin uzitată în limba obișnuită, oamenii fiind obișnuiți cu o idee derivată, cea de „suveranitate a statelor”, adică independența formelor de reprezentare politico-juridică a popoarelor autodeterminate.

Carta ONU cuprinde două articole, 73 (Capitolul XI) și 76 (Capitolul XII), referitoare la obligația „sacră” a statelor care administrează teritorii aflate sub tutela lor, de a „dezvolta autoguvernarea acestora, de a ține seamă de aspirațiile politice ale popoarelor tutelate”, respectiv, „de a promova dezvoltarea lor continuă spre autoguvernare ori independență”.

Aceste două articole din Cartă, și nu principiul autodeterminării popoarelor, au stat la baza legitimării luptei de decolonizare din anii '50 și '60. Care este rolul observației precedente? Și mai demult, dar și după 1991, s-a vorbit despre „decolonizarea” țărilor din Uniunea Sovietică. De ce comunitatea internațională a acceptat mișcările de eliberare din lumea a treia – cu stimularea și intervenția directă a Uniunii Sovietice – și nu face același lucru cu – să dau un exemplu – mișcarea cecenă? Aceasta paralelă vroia să o exploateze Severin inițial, ca o soluție pentru situația din Cecenia. *Procesul decolonizării nu era însă relevant.* Articolele 73 și 76 din Carta ONU care, așa cum am spus, au putut fi invocate în procesul de decolonizare se referă la comunități din teritorii aflate sub tutelă. Algerienii nu erau parte a poporului francez, surinamezii nu erau parte a poporului olandez, indienii, a celui englez – lucru valabil pentru toate popoarele decolonizate. Alta este situația republicilor din fosta URSS. Aceste republici „au devenit parte” a statului „imperial”, adică state ale unei federații, locuitorii lor – ceceni, uzbeki, azeri etc. – devenind „minorități”. Iată de ce situația din Cecenia nu poate fi rezolvată aplicând articolele din Carta ONU utilizate, pe vremuri, în procesul decolonizării.

Am vorbit mai sus despre „dreptul la autodeterminare” al popoarelor. Articolele citate din Cartă vorbesc despre „principiul”, și nu despre „dreptul” la autodeterminare. Documentele care au consacrat „**dreptul** la autodeterminare” sunt cele două Pacte Internaționale privind drepturile omului (civile și politice, respectiv, sociale, economice și culturale), adoptate în 1966. Un document căruia i se acordă importanță, și care a dat o nouă anvergură principiului autodeterminării popoarelor

este Declarația asupra relațiilor prietenești dintre state adoptată în 1970. Dreptul la autodeterminare este reiterat în convenții regionale, cum ar fi Carta africană a drepturilor omului și a popoarelor, în Actul Final Helsinki (CSCE, 1975), Documentul de la Copenhaga (CSCE, 1990) și Carta de la Paris (CSCE, 1990).

Ce semnificație are distincția principiu – drept? Dreptul la autodeterminare al popoarelor acționează alături de alte două principii fundamentale ale dreptului internațional, inviolabilitatea frontierelor și respectul drepturilor omului. Ca urmare, din momentul în care autodeterminarea a fost considerată un *drept* și, urmînd o evoluție previzibilă, un *drept al omului*, de atunci autodeterminarea popoarelor și-a întărit prestanța în dreptul internațional.

Faptul că respectul drepturilor omului include și completează dreptul la autodeterminare al popoarelor are o altă implicație fundamentală pentru tema pusă de Consiliul Europei. Drepturile omului, cel puțin așa cum sunt ele codificate prin Pactul cu privire la drepturile civile și politice (deci în cadrul Națiunilor Unite) presupun egalitatea *civică și politică* deplină între cetățeni. Ca urmare, indiferent de naționalitate, indivizii dintr-o societate dată participă fără discriminare la afacerile politice ale statului, *care sînt o manifestare a dreptului la autodeterminare al poporului respectiv*⁴⁴.

Să citim, astfel, ce s-a întîmplat cu statul cehoslovac „în sensul dreptului internațional”. El era expresia voinței comune a cehilor și slovacilor (și, desigur, a altor grupuri cu identitate națională diferită trăind în Cehoslovacia) care formau *un singur popor: poporul Cehoslovaciei*. Nu avea sens, în raport cu conotația tehnică a dreptului internațional, să vorbești despre „poporul ceh” și „poporul slovac” acum 5 ani. O schimbare privind națiunea cehoslovacă nu putea fi realizată decît prin afirmarea

44. Acesta este sensul sub care trebuie înțeleasă formularea „naționalismului civic”, prin opoziție cu „naționalismul etnic”: națiunea (ca termen echivalent „poporului”) este expresia voinței tuturor membrilor săi, indiferent de identitatea lor națională.

voinței poporului cehoslovac, în totalitate, ceea ce acesta a și făcut prin două referendumuri. Profitând și de faptul că vechea Constituție a Cehoslovaciei nu interzicea separarea, s-a stabilit că, de fapt, este vorba despre două popoare: ceh și slovac. Autodeterminându-se la rîndul lor, ele au creat propriul lor sistem de reprezentare politico-juridică: Republica Cehă și Slovacia de astăzi. Acesta este limbajul corect prin care se descrie separarea Republicii Cehe și a Slovaciei.

Exemplul Cehoslovaciei este sugestiv pentru caracterul într-un fel tautologic prin care definim popoarele și, respectiv, vorbim despre autodeterminarea lor. Prin această formulă comunitatea internațională păstrează de fapt *statu-quo*-ul, în perfect acord cu obiectivul central al Cartei ONU, definit în articolul 1 (1), al păstrării păcii și securității internaționale.

Constituie oare păstrarea *statu-quo*-ului, un principiu rațional și moral? Istoria arată că doar excepțional intenția de depășire a *statu-quo*-ului se poate manifesta pașnic, ca în exemplul Cehoslovaciei și al URSS. Mai întodeauna, intenția de *secesiune*, ca expresie a voinței unei dezvoltări separate, a unui segment de populație aflat în cadrul unui stat, a generat costuri umane teribile. Încercarea de secesiune a Eritreei (provincie etiopiană) a dus la un război de 30 de ani, care a făcut circa 500.000 de victime. Zeci de mii de victime a făcut și declarația de independență a regiunii Katanga față de Congo, în timpul celor trei ani de război (1960-1963). Încercarea Biafrei, din 1967, de a-și dobîndi independență a dus la represiunea sîngeroasă din partea statului nigerian. Cel mai recent și oribil exemplu este, desigur, războiul din fosta Iugoslavie.

Singurul caz de secesiune acceptată de comunitatea internațională, acum cîteva decenii, este al Bangladeshului. Contextul explică în mare măsură acest rezultat: represiunea barbară a armatei pakistaneze, în momentul declanșării mișcării pentru independență și intervenția, interesată, a marii puteri din zonă, India.

Dispariția Uniunii Sovietice a reprezentat și ea un fapt excepțional, și în orice caz, *nu* un șir de secesiuni. În cazul URSS este corect să vorbim despre o „disoluție”,

adică despre dispariția unei forme statale, care a permis unor mari comunități – estonienii, lituanienii, ucrainenii, belorușii etc. –, să se autodetermine.

În context ar mai trebui notat un moment extrem de semnificativ pentru problema autodeterminării și secesiunii, adoptarea de către Consiliul Comunității Europene, la 16 decembrie 1991, a unui document, *Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union*, cuprinzând un catalog de criterii de recunoaștere a noilor state, cu relevanță pentru secesiunea țărilor din fosta Iugoslavie.

Complementară secesiunii, încercarea de a anexa cu forța un teritoriu se lovește de principiul inviolabilității frontierelor și al dreptului de autodeterminare a popoului care a fost anexat. Pe de altă parte, capacitatea comunității internaționale de a răspunde cazurilor de folosire a forței în relațiile internaționale este limitată. La anexarea Tibetului, statul chinez a făcut peste un milion de victime, fără ca să se poată interveni. Un contra-exemplu a fost invazia Kuweitului, în 1991, de către Irak. Comunitatea internațională a dat o replică în conformitate cu legile internaționale, asta întîmplîndu-se datorită convergenței intereselor marilor puteri în zonă.

*

În raport cu noțiunile, principiile, exemplele anterioare, se poate realiza, presupun, artificialitatea, distanța față de regulile actuale ale comunității internaționale ale voinței de refacere a „statului etno-cultural”. Ceea ce avea sens în secolul XIX și începutul secolului XX nu își găsește corespondent în lumea de astăzi. Nu are acoperire să mai vorbim, așa cum se face în viața publică din România, despre „legitimitatea istorică asupra Bucovinei ori ținutului Herței”. Teritoriile aparțin statului ucrainian, iar populațiile care le locuiesc sînt parte a popoului ucrainian, care „s-a autodeterminat” intern și extern. Nu are sens să vorbim despre un popor român, care își regăsește unitatea între niște frontiere „firești”. Poporul român este definit, cum arătam la început, *teritorial*, ca mulțimea locuitorilor dintre actualele frontiere ale României.

Pe de altă parte, nimic din dreptul internațional nu ar împiedica, dacă voința Ucrainei există, ca prin procedurile specifice, aceasta să renunțe de bunăvoie la Bucovina și Herța, și România să le integreze. Nimic nu împiedică poporul român să își manifeste dorința (în virtutea caracterului majoritar al etniei române) de a forma un singur stat, împreună cu ceea ce este astăzi Republica Moldova, și să se unească cu aceasta, dacă poporul Republicii Moldova vrea. Orice altă voință unilaterală este însă ilegală, pentru că, pentru un stat matur, astăzi, legitimitatea acțiunii este dată de acceptabilitatea ei juridică, în raport cu dreptul internațional. Dacă nu plecăm de la acest principiu, orice devine posibil, orice reclamare de teritorii, de daune, de revanșe, cu efecte dezastruoase pentru lumea întreagă.

*

Severin a mers la Consiliul Europei și a susținut studiul nostru. Când a vorbit despre autodeterminare și secesiune, a trezit un val de emoție și proteste care-i aminteau, ne-a povestit, de parlamentul din București. El afirmă că a reușit să transforme emoția inițială în aplauze. După acest succes, urma să elaboreze propunerea de rezoluție a Consiliului Europei. Ar ar fi dorit să găsească argumente pentru autodeterminarea cecenilor.

Dar asta nu se putea. A rămas să concepem o formulă de rezoluție, și să o susținem în toamnă. Era vorba de un document ce ar fi trebuit să codifice politica dusă de Consiliul Europei în materia auto-determinării popoarelor. Am gândit un preambul cu referiri la obiectivul fundamental al securității și stabilității în lume, la principiile Cartei ONU, cu cei trei piloni ai ordinii internaționale: autodeterminarea popoarelor, inviolabilitatea frontierelor și respectarea drepturilor omului. Erau invocate, de asemenea, dezvoltările aduse de cele două Pacte internaționale, de Documentul de la Copenhaga privind Dimensiunea Umană și de Cea de a III-a Conferință Mondială asupra Drepturilor Omului, privitoare la dreptul la autodeterminare a popoarelor.

Urma apoi substanța textului, segmentat în declarații, considerații și măsuri. Am fi propus ca Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei să declare:

„1) Autodeterminarea popoarelor reprezintă un principiu fundamental al ordinii internaționale, iar negarea acestuia constituie o violare a drepturilor omului.

2) Dreptul la autodeterminare a popoarelor este un drept al omului și constituie ca atare subiect de preocupare internațională.

3) Dreptul la autodeterminare a popoarelor nu poate fi invocat în scopul fragmentării hărții politice a lumii, ci constituie o expresie a dreptului de participare a tuturor cetățenilor, aparținând atât majorităților, cât și minorităților, la guvernarea țării.

4) Dreptul la autodeterminare a popoarelor nu poate fi invocat pentru a motiva o politică îndreptată împotriva drepturilor omului și a drepturilor minorităților”.

Ceea ce e scris mai sus reprezintă o gradare a ideii că autodeterminarea popoarelor constituie un drept al omului. Aceasta era și cea mai importantă evoluție, din ultimile decenii, privind conceptul autodeterminării. Cum s-ar putea altfel, decât să gîndești politica Consiliului Europei în materia autodeterminării popoarelor din perspectiva cea mai specifică organizației? Dar trebuia mers mai departe și atacată preocuparea de fond, situațiile delicate în care comunități întregi spun: „așa nu se mai poate!”.

Dacă Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei:

„5) Consideră politica dusă de un stat împotriva drepturilor omului și ale minorităților o violare a dreptului la autodeterminare a popoarelor care nu poate lăsa indiferentă comunitatea internațională.

6) Recunoaște că cererile de autodeterminare formulate de unele grupuri ori mișcări și voința de secesiune a acestora pot reprezenta semnale privind violarea gravă a drepturilor omului și ale minorităților, demonstrînd necesitatea și urgența unei implicări internaționale.

7) Consideră că folosirea violenței și a terorismului de către astfel de grupuri și mișcări este contrară valorilor susținute de comunitatea internațională și vor fi dezaprobată de Consiliul Europei, indiferent care este motivul invocat.

8) *Recunoaște în caracterul pașnic al plîngerilor și protestelor unor grupuri ori mișcări, în atașamentul acestora față de principiile Cartei ONU, în angajamentul lor față de respectul drepturilor omului și ale minorităților, un motiv pentru sprijinul pe care Consiliul Europei este gata să-l dea, în scopul ameliorării situației”,*

atunci Consiliul Europei ar avea o politică inclusiv față de situațiile delicate în care se reclamă secesiunea, descurajînd în același timp folosirea violenței și a terorismului. Mai rămîneau procedurile :

„Adunarea Parlamentară:

9) *Constituie o Comisie privind violarea gravă a drepturilor omului și ale minorităților, în legătură cu cererile de autodeterminare și secesiune ale unor grupuri și mișcări, care să investigheze situația din țările membre ale Consiliului Europei unde acest lucru se întîmplă.*

10) *Cere țărilor membre ale Consiliului Europei să creeze Comisiei toate condițiile necesare pentru efectuarea unor investigații aprofundate ale plîngerilor care sosesc la Comisie. În urma acestor investigații, Comisia va înainta Adunării Parlamentare, spre adoptare, un Raport asupra situației și un Plan de măsuri. Procedurile se află în Anexă.*

11) *În urma validării Raportului și a adoptării Planului de măsuri, Adunarea Parlamentară va face demersurile necesare pentru ca statul în cauză să respecte drepturile omului și ale minorităților.*

12) *În acest sens, Consiliul Europei recunoaște relevanța diferitelor modele prin care statele Europei au rezolvat divergențele dintre cetățeni și stat ori dintre minorități și majoritate.*

13) *Drept urmare, pentru depășirea unei situații conflictuale, Adunarea Parlamentară va încuraja statele ca, în conformitate cu condițiile specifice fiecăruia, să facă apel la formulele utilizate de țări membre ale Consiliului.*

14) *Dacă violările drepturilor omului și ale minorităților, care motivează cererile de autodeterminare și secesiune ale unor grupuri și mișcări, nu încetează,*

Adunarea Parlamentară va considera situația suficient de gravă pentru a cere Comitetului de Miniștri excluderea țării respective din Consiliul Europei”.

În spiritul dreptului internațional, textul era de fapt radical și pragmatic. Chiar dacă el nu avea putința de a oferi un algoritm pentru legitimarea cererilor de secesiune. Dar în toamnă/iarnă Severin a devenit ministru de Externe, părăsind Consiliul Europei. Rezoluția privind autodeterminarea și secesiunea nu a mai fost discutată.

19. Miza: Adrian Severin

În noaptea de 17-18 noiembrie am ieșit în Piața Universității și am sărbătorit, cu alte mii de oameni, alegerea lui Emil Constantinescu. Alături de euforia pe care ți-o dă un lucru precis, pe care ți l-ai dorit, și împărtășirea lui de o mulțime cuprinsă de frenezie, mai exista o emoție mult mai semnificativă pentru mine. Ca și pe vremea lui Ceaușescu, nu era vorba numai despre depășirea a ceva respingător. Era o salvare de umilință. Pentru că nu putea fi decît o umilință colectivă să trăiești într-o lume dirijată de Vadim Tudor și Funar, cărora Iliescu, manipulatorul manipulat, nu le juca decît rolul unui deschizător de pîrtie.

Nu eram de fapt încrezător în șansa de a pune la punct, repede, o așezare pe baze raționale a treburilor publice. Aveam imaginea unui macaz, pus pe o altă linie, în direcția corectă, și a rolului terapeutic al timpului. Îndoielile au fost însă repede acoperite de știrile, de evenimentele de fiecare zi. Iar unele dintre ele au depășit cu mult ceea ce eu, fire totuși optimistă, speram.

S-a anunțat invitarea UDMR-ului la guvernare! Voi găsi, sper, o altă ocazie să explic implicațiile acestei decizii, faptul că prima dată în istoria României minoritatea maghiară era integrată politic. Evenimentele ulterioare au demonstrat că valoarea „simbolică” a faptului a fost depășită de importanța sa practică.

A doua veste care m-a cucerit: numele vehiculat pentru poziția de ministru de Externe era Adrian Severin. Inițial, totul avea imponderabilitatea unui zvon. Apoi, Severin a răspuns întrebărilor unor ziariști: sugera un Departament al integrării, condus de un ministru fără portofoliu. Se gîndise, probabil, să preia responsabilitatea Departamentului. Nu mergea. Reprezentarea statului român în lume era administrată de către Ministerul de Externe. Ideea unui Departament în cadrul MAE avea,

desigur, sens. Dar în fruntea MAE era nevoie de o persoană motivată și în stare să schimbe toată politica anterioară. Pentru mine, accesarea lui Adrian Severin în poziția de ministru de Externe însemna atingerea unor raporturi cu Ungaria așa cum le visasem în *Privirile îndreptate spre Republica Moldova sau Ungaria?*. Mai avea nevoie pro-occidentalismul lui Severin de o confirmare? Din momentul în care am aflat de posibilitatea venirii lui Severin la MAE m-am simțit ca în fața unei bătălii personale.

După ruperea legăturilor cu Alianța Civică eram departe de ce se întâmpla în culisele CDR. Am rămas suficient de departe și de discuțiile premergătoare formării guvernului și de planurile coaliției. Aveam ce face, desigur. Am aranjat la Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile sponsorizarea unui supliment al „22”, privind câteva teme de guvernare. Am apelat la vechii oameni pe care mizasem în atâtea alte proiecte: Dan Manoleli (pentru politica de mediu), Renate Weber (opțiuni legislative), Manuela Ștefănescu (reglementările penale), Mariana Celac (politica urbanistică), Magda Cârneci (politica culturală). Am elaborat două texte privind strategia privitoare la minoritățile naționale și cea de politică externă. Am sugerat crearea unui Departament de integrare în cadrul MAE, în nici un caz, o structură independentă.

Nu cunosc cum au arătat variantele pentru postul de ministru de Externe. Am simțit în orice caz nevoia să-l sun pe Severin, să am o discuție cu el. Era sfârșitul lui noiembrie. Mi-am exprimat scepticismul față de Departamentul integrării, de care am amintit. Iar Severin mi-a explicat că se simțea atras de cariera lui parlamentară. În ce măsură sînt eu cel potrivit pentru funcția de la Externe, s-a întrebat la un moment dat, în fața mea, viitorul ministru. Bineînțeles, eu eram sigur că este.

Nu știu ce a determinat, în final, hotărîrea lui Severin. Între timp, el a devenit ținta celei mai feroce campanii de presă lansate împotriva vreunuia dintre potențialii ocupați ai unui loc în viitorul guvern. Pentru mine, asta nu arăta decît importanța covârșitoare a prezenței sale acolo.

Miza o percepeau, iarăși, cei care ani de zile lucraseră ca România să fie lăsată în afara proceselor regionale de extindere a frontierei Europei civilizate spre Est. Nu mi-era deloc de mirare ca ziarul campion al împotrivirii la tratatele cu vecinii, „Adevărul”, să facă imediat o obsesie anti-Severin. Nu mi-era de asemenea ciudat ca mai mulți publiciști naivi – unii de la „România liberă” – să vadă dintr-o dată un pericol în prezența lui Adrian Severin în fruntea politicii externe românești.

*

Adrian Severin aparținea în 1990 grupului de lupi tineri din jurul lui Ion Iliescu, pierzându-și personalitatea în acea identitate colectivă a FSN-ului, pe care noi, cei de la Grupul pentru Dialog Social o acuzam de ratarea idealurilor și șanselor revoluției. Intelectualii de la GDS au greșit profund, nesesizând eterogenitatea acelui grup care preluase diferite părți din puterea obținută în zilele tulburi de la sfârșitul lui decembrie 1989. Judecarea în bloc a FSN a creat dificultăți de comunicare între intelectualii democrați și ramura pro-occidentală a FSN. Probabil, s-au ratat astfel oportunități irecuperabile, mai ales din momentul formării Guvernului Roman. Dar a fost exclusiv o greșeală de percepție. Majoritatea oamenilor din GDS a avut o imensă bună credință. Cred că ea s-a verificat și prin felul în care membrii Grupului se bucurau de fiecare dată când aveau impresia că *leadership*-ul politic se mișcă după intenții onorabile – chiar dacă viața îl împiedică să facă ce trebuie. GDS l-a invitat pe Adrian Severin de două ori, pe vremea când era responsabil cu reforma. Colegii au fost în majoritate încântați de prestația lui. Mi-l amintesc pe Gabriel Liiceanu, comentându-mi: de-ar fi așa cum spune!⁴⁵.

Dar l-am urmărit puțin pe Adrian Severin în toată perioada aceea. Mi se părea oarecum arogant (îl intersectam cu ocazia unor cocteiluri, prin ambasade) și, oricum, reprezentînd „altă tabără”. Nu aveam absolut

45. Unii dintre colegi nu s-au lăsat mai puțin seduși de Virgil Măgureanu, a cărui responsabilitate uriașă pentru răul nostru din ultimii șapte ani devine, cu fiecare zi ce trece, mai evidentă.

nici un motiv subiectiv să-i dau atenție. Am început să-l observ o dată cu separarea dintre Roman și Iliescu. El sârise în tabăra reformiștilor. La puțin timp, am putut urmări prestația sa la Consiliul Europei, apoi în Parlamentul României. În cadrul Comitetului Helsinki aveam campanii împotriva unor proiecte de lege care amenințau drepturi și libertăți fundamentale. Apelam la oameni politici, parlamentari, ca să oprim adoptarea lor. Încercam să-i convingem, chiar pe inițiatori. (Cînd în Parlament a fost trimis un proiect îngrozitor, care ar fi însemnat punerea unui pumn în gură organizațiilor neguvernamentale, am invitat, pentru o discuție, inclusiv parlamentari de la PRM.) Cu unii dintre acești oameni politici puteam avea chiar strategii de colaborare. Se întîmpla curent cu parlamentarii UDMR. Sperasem să găsim parteneri la Opoziția cu care aveam legături – spre exemplu, PNȚCD –, dar am avut surpriza, eu și colegii mei, de a-i descoperi prea conservatori în raport cu standardele noastre⁴⁶. În Adrian Severin se putea avea, din acest punct de vedere, deplină încredere. Am povestit deja cîte ceva despre poziția sa față de Codul penal. Dar ceea ce mi-a trezit poate cel mai mult simpatia, de la un moment dat, era curajul cu care a atacat problemele spinoase. Desigur, cele două teme cu sensibilitate politică care au generat valuri de demagogie sau, unde nu era cazul, tăcerea, erau problema maghiarilor și, apoi, a homosexualității. Întîlnindu-l de vreo două ori la Strasbourg, am stat împreună la o masă, discutînd despre promovarea unei legi a minorităților care să lase de domeniul trecutului contestațiile confuze de acasă. Avea aceeași înțelegere. Repet ceea ce am mai spus: dintre oamenii politici cu prezență în opinia publică, Severin rămîne singurul care s-a situat, consecvent, pe poziții europene⁴⁷. El a fost parlamentarul român care a criticat la Strasbourg politica Turciei, în domeniul drepturilor omului – în opoziție cu vociferările unor colegi –

46. Care erau, de fapt, standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului. Acestea reprezentau nu numai obligații juridice ale României, asumate prin ratificarea ei, ci și paradigma valorilor politice fundamentale ale civilizației europene.

47. Nu am luat în calcul parlamentarii maghiari.

fiind acuzat la București că pune în pericol interesele țării. Toate acestea i-au creat excelente aprecieri la Consiliul Europei.

Iată de ce, în ciuda faptului că istoria noastră nu avea nimic comun, m-am simțit dator să reacționez public când, în contextul isteriei împotriva Recomandării 1201, mi s-a părut singur, atacat fiind din părți diferite, declarat trădător, vîndut ungurilor. O vînațoare colectivă. În 5 mai 1995, senatorul PDSR, Radu Baltazar, ceruse retragerea lui Adrian Severin din delegația Parlamentului României datorită acceptării, de către acesta, a Recomandării 1201, „fără mandat” și a asocierii lui la decizia Consiliului Europei, de sancționare a Turciei pentru gravele violări ale drepturilor omului. Parlamentul, spunea Radu Baltazar, „are datoria să analizeze prestația delegaților săi la organismele internaționale, să le încredințeze mandate precise și să le retragă calitatea în cazurile în care, din vinovăție sau din incompetență, dăunează intereselor naționale.”

Într-un moment delicat pentru Severin, la „vînațoare” se asocia, spre surpriza mea, și Octavian Paler. Editoria- listul „României libere” care, în 1997, interpreta acțiunile lui Virgil Măgureanu drept gesturi patriotice pe care oamenii politici români nu pot să le înțeleagă (!?) îl trata pe activul PD-ist, într-un articol din 9 mai 1995, ca „foarte potrivit pentru un studiu caracterologic consacrat bon- jurismului”. „Isteț, volubil, cu un bun «joc de picioare» prin saloanele ambasadelor sau prin conclavuri externe” Severin îi părea lui Paler „capabil să sporovăiască la orice oră, pe orice temă, dar... se vede bine că nu înțelege mai nimic din tragedia actuală a României”, ... una dintre acele „mărfuri ușurele” care „țin să discute în numele nostru cu alți «europeni» fără să fi ajuns să-și dea seama că orice «european» e «de undeva»”.

Intervenția lui Paler mă irita. Aflasem, între timp, din diferite surse care concordau, că Adrian Severin fusese principalul autor al documentelor pro-reformatoare de pe vremea lui Roman. Muncea enorm și, așa cum văzusem, se pricepea la câteva lucruri de care era astăzi nevoie. Drama intelectualilor de tipul lui Octavian Paler era că, într-o societate de complexitatea celei moderne,

locul lor în formularea și construirea ei nu poate fi decît marginal. „Dexteritatea” lor beletristică are o valabilitate foarte restrînsă.

Am scris, ca urmare, un text în revista „22” prin în care luam partea deputatului PD. Anumite comentarii („Patrioții, astăzi, sînt cei care înfruntă demagogia naționalistă”) erau poate cam patetice, dar trebuia să răspund pe linia impusă de Paler. Implicarea de atunci mi-a simplificat „bătălia personală” de la sfîrșitul lui 1996 și a făcut-o, într-un fel, mai naturală.

*

Așa cum am spus, împotrivirea la numirea lui Adrian Severin în funcția de ministru de Externe căpătase o virulență teribilă. Cristian Tudor Popescu îl numea „*bursucul veninos*” cu „*tenacitate de rozător*”. Și iarăși, tocmai în acest moment cînd se juca „viitorul”, Octavian Paler vine și el să-și dea cu părerea, de ce nu trebuie numit Severin. Iar Paler însemna, într-un fel, „România liberă”.

*

Ocupantul fotoliului de la Externe încă nu fusese stabilit. Și tocmai atunci trebuia să fac un drum la Budapesta, în cadrul programului stabilit împreună cu Gusti.

20. Budapesta, decembrie 1996. Ratificarea tratatului cu România de către Parlamentul ungar

Tratatul dintre România și Ungaria fusese ratificat de Parlamentul din București. În luna decembrie urma ca tratatul să fie supus ratificării și în Parlamentul ungar. Știam că Partidul socialist, în coaliție cu Uniunea liber-democraților dispunea de numărul de voturi necesar. Dar felul în care Opoziția ungară reacționa la tratat putea avea consecințe considerabile. Ea putea da un semnal negativ noilor lideri de la București – și nu era deloc clar, atunci, cum vor gândi aceștia relațiile cu Ungaria. Natura discuțiilor din 1996, în forul maghiar, avea cu siguranță influență asupra viitoarelor competiții politice din țara vecină. Alegerile urmau să se repete în 1998, 1997 putea deveni anul revigorării discursului naționalist maghiar în scopuri electorale, capabil să afecteze relațiile cu România.

Gusti ne ținea la curent cu evoluția lucrurilor la Budapesta. Veștile nu erau pozitive. Opoziția preconiza formarea unui bloc, potrivit tratatului cu România. Ceea ce nouă ni se părea o culme a absurdului. Încheierea tratatului însemnase – era limpede ca lumina zilei – o victorie a rațiunii asupra iresponsabilității. Și iată, „promotorii democrației din Budapesta” – liberali și conservatori după titlu – încercau să scadă cât se poate valoarea acestui succes!

Am stabilit, în înțelegere cu Gusti, un demers de promovare a tratatului româno-ungar. Cadrul: programul de colaborare dintre Centrul de Studii Internaționale cu Centrul de Studii Geopolitice/László Teleki. (Egida era determinată de necesitatea finanțării acestui drum la Budapesta.) Am planificat deplasarea pentru perioada 26 noiembrie – 6 decembrie 1996. Când am ajuns acolo, Gusti ne aștepta cu o agendă remarcabilă: stabilise întâlniri cu liderii tuturor grupurilor parlamentare și, în plus,

cu László Kovács, ministrul de Externe, cu Mátyás Eörsi, atunci președintele Comitetului de Afaceri Politice (devenit ulterior ministru de stat în MAE ungar), cu Erika Törzsök, vice-președintă a Oficiului pentru Maghiarii de Afară. Îi cunoșteam pe majoritatea, dar posibilitatea de a avea discuții la obiect cu toți, înaintea evenimentului din Parlament, constituia un succes al colaboratorului nostru.

Ne simțeam, de altfel, siguri de noi. Renate elaborase un material privind efectele transformării Recomandării 1201, în parte a dreptului intern român, – din momentul intrării în vigoare a tratatului – asupra drepturilor maghiarilor din România⁴⁸. Veneam cu date proaspete privind schimbările de la București și, mai ales, cu vestea că viitorul ministru de Externe ar putea fi chiar Adrian Severin, binecunoscut la Budapesta. Oare puteau să nu fie toate acestea suficiente pentru regândirea, de către Opoziția ungară, a poziției sale în Parlament?

Eram, desigur, curios. Cum arăta în decembrie 1996 mentalitatea formațiunilor politice din Ungaria? În 1990, în aprilie, luasem un interviu unuia dintre liderii Forumului democratic maghiar, Fur Lajos, viitorul ministru al Apărării. (Participasem la monitorizarea alegerilor din Ungaria, invitat fiind de National Republican Institute.) Atunci fusesem surprins de importanța dată de interlocutor evenimentelor din România. Fostul partid de guvernământ făcuse din tema maghiarilor de peste granițe subiectul central al politicii externe ungare. Noul interlocutor, Ervin Demeter, liderul grupului parlamentar al Forumului democratic maghiar, nu părea să aibă, după șapte ani, o altă viziune asupra relațiilor dintre cele două țări. Era poate mai molatec, în susținerea opiniilor. Și iată Partidul micilor agrarieni, partidului naționalistului Torgyan. Veniseră la întâlnire Zsolt Lányi (membru al Comitetului de Apărare și al Comitetului pentru Cultură și Probleme Sociale) împreună cu Marica Balláné Korondy, expertă în problema maghiarilor de Afară. Discuția, pe care o așteptasem cu oarecare emoție a fost de altfel una dintre cele mai

48. Renate Weber, *România și drepturile omului: standarde interne, standarde internaționale (I)*, „Revista Română de Drepturile Omului”, nr. 13, pp. 27-28.

interesante. Cîteva declarații de natură ideologică, apoi detalii. Erau atît de interesați de relațiile economice dintre România și Ungaria încît tot restul părea a fi doar o pilulă pe care fuseseră obligați, de vreun medic sever, să o ia împreună cu interlocutorii. Concluzia era limpede. Limbajul de comunicare cu partidul parlamentar cel mai vehement din Ungaria era limbajul intereselor economice. Toate acestea nu l-au împiedicat pe deputatul lor, Sándor Kavassy să afirme (chiar dacă în nume personal), la o conferință de presă organizată în pauza de prînz a debaterii parlamentare: „*trebuie să avem îndrăzneala să gîndim în perspectivă, nu trebuie să permitem ca stabilitatea Bazinului Carpatic [eufemism pentru Ungaria Mare] să fie subminată de bombe cu întârziere*”.

MDF și Micii agrarieni au votat împotriva tratatului româno-ungar. Noi ne făcusem, totuși, datoria. La fiecare masă la care ne așezam făceam o expunere asupra valorii tratatului pentru minoritatea maghiară din România – pe baza traducerii în engleză a analizei lui Renate, pe care o lăsam spre consultare – apoi, explicam, care sînt oportunitățile deschise de schimbarea de regim de la București. Sarcina noastră era de altfel simplă. Ea și-a vădit rostul în mai multe cazuri, primul în serie fiind Partidul poporului creștin și democrat, prezent cu o întreagă delegație: Tamás Isépy, liderul grupului parlamentar, László Surján, vice-președinte și responsabil cu relațiile internaționale, Béla Csépe, vice-președinte al grupului, Sándor Keresztes, expert în probleme profesionale și de minorități. Și PPCD a votat împotriva, dar toți cei cu care ne-am întîlnit ori au lipsit, ori s-au abținut – lucru nu fără de semnificație. László Surján a avut o intervenție foarte bună în Parlament, declarînd: „*Faptul că o forță politică maghiară a devenit membră a guvernului român dă dreptul la speranțe*” sau „*dorim relații bune cu România, de tipul celor dintre Norvegia sau Suedia, ori dintre Austria și Ungaria*”.

Cel mai optimist și avînd efectele cele mai importante a fost dialogul cu fostul ministru de Externe, Géza Jeszenszky. Ne-am întîlnit la el acasă, într-un interior care povestește mai bine decît orice dizertație care era spiritul Europei Centrale. Acest intelectual rasat – acum, vice-președintele unui partid mic, Partidul popular demo-

crat, desprins din Forumul democratic maghiar – gîndea în termeni geopolitici și istorici, iar în cadrul acestei viziuni largi, România și Ungaria păreau a juca *împreună* un loc aparte. Nimic gratuit, politețe. Părea foarte interesat de argumentele noastre. Ne-a dat sugestii, privind reformarea Ministerului de Externe. În dezbateră pe marginea ratificării tratatului, Jeszenszky a declarat: *„România este cea mai importantă vecină a Ungariei”*. La votare, PPD s-a abținut, ceea ce a subminat imaginea unei Opoziții unite sub principiul respingerii tratatului cu România.

Cu liderii FIDESZ mă întîlnisem încă din 1990. Veniseră la GDS, tineri, plini de energie, interesanți... Lăsaseră o impresie minunată. În acel an cîștigaseră circa 20% din voturi, cu un afiș genial: două imagini între care alegătorii urmau să aleagă, Kádár pupîndu-l tovărășește cu Brejnev, *ori* doi tineri frumoși, îmbrățișîndu-se. FIDESZ a fost prezent în România mai mult decît oricare alt partid ungar, mare parte din proiectele lor derulîndu-se în colaborare cu Liga Pro-Europa. I-am revăzut aproape în fiecare an, din ce în ce mai motivați de aspectele practice ale politicii, din ce în ce mai interesați să folosească sensibilitățile naționaliste ale electoratului. Deci ne știam prea bine la ora întîlnirii, ca să ne putem influența opiniile. Zsolt Németh (vice-președintele) a susținut votul negativ al partidului din Parlament, prin enunțuri genul: *„dacă guvernul nu mai sprijină dorința de autonomie a maghiarilor de peste hotare prejudiciază integrarea euro-atlantică”* (o aberație) ori *„tratatul nu poate fi pus în aplicare pentru că nu există nimic care să poată fi pus în aplicare”* (și explicasem cu lux de amănunte cum Recomandarea 1201 este operațională, constituie argument direct în instanțele de judecată!).

Pe de altă parte, principalele partide din Opoziție, incluzînd FIDESZ, au dat la sfîrșitul dezbaterilor parlamentare o declarație exprimîndu-și optimismul față de evoluțiile din România. Despre tratat am vorbit, desigur, și cu politicienii din coaliția la putere. Dar acest fapt avea mult mai puțină relevanță – eventual, pentru a le oferi noi argumente, în susținerea tratatului. Reușisem însă, și

asta conta, să facem ceva împotriva intenției Opoziției din Ungaria de a condamna, în bloc, maniheist, tratatul cu România.

*

Discuțiile de la Budapesta n-au abordat numai chestiunea Tratatului. Toți oamenii politici din capitala Ungariei erau preocupați de schimbarea de la București. Aveau sentimentul unei minuni, fără ca asta să-i facă mai puțin precauți față de mersul evenimentelor de acolo. Majoritatea așteptau cu sufletul la gură numirea ministrului de Externe. Aveau o părere excelentă despre Severin. László Kovács ne-a vorbit îndelung despre colegul lui de pe băncile Adunării Parlamentare de la Strasbourg. Aceeași părere o avea Mathias Eörsi. Ne-au explicat că înțeleg dificultățile pe care le întâmpină noul guvern român și că Partea ungară nu va face nimic care să „forțeze” măsuri pro-maghiare ale acestuia.

Iar deștepții de acasă se întrebau cine era potrivit pentru a construi politica României în străinătate! Mi se părea c-am fi ratat îngrozitor, dacă era ales în acea poziție strategică altcineva. Eram hotărât să fac, sub egida Centrului de Studii Internaționale, o conferință de presă la întoarcere, cu tema Adrian Severin. Aveam, acum, date noi.

Trebuia să cer însă părerea lui Severin, dacă nu cumva conferința de presă era contraproductivă. L-am sunat, am vorbit împreună... Atacurile de acasă continuau, dar, din fericire, asta îl îndârjise. Nici vorbă, *acum*, să renunțe datorită presiunilor. Nu se opunea ideii conferinței.

Înainte de plecare am trecut pe la Ambasada română. Ambasadorul Donca, diplomat rodat din anii '50 în diplomația lui Gheorghiu-Dej, apoi a lui Ceaușescu, expert, după câte am înțeles, pentru Orientul Apropiat, nu-și desmințea experiența. Tonul sigur, trupul sugerau forță. Nici vorbă, să-i găsești un competitor pe măsură, în concursul pentru postul de Director în MAE, pe care l-a câștigat peste zece luni. Ne-a primit – ne așteptam – curtenitor. Alegerile nu jucaseră pentru el, dar părea liniștit. Urma să-și termine mandatul în aprilie 1997. O discuție precaută... cuvinte amabile. Dar cum e cu Dorin Suciuc? (Ca primă dovadă că la București s-a schimbat

ceva, politicienii Budapestei așteptau chemarea corespondentului TVR și al „Adevărului”, ziaristul care denatura știrile din Budapesta cu o rea-credință înmărmuritoare.) Aici Donca s-a schimbat imediat. Și-a apărat „prietenuț”. Când am adus vorba despre eventuala venire a lui Severin la MAE român, Donca și-a ieșit iarăși ușor din fire. Din ceea ce „auzea el”, nu prea era sigură venirea lui Severin. Avea un glas nemulțumit.

După plecarea de la ambasadă, emoția. Comentariul lui Donca m-a făcut, pentru prima dată în ultimile zile, să mă îndoiesc că Severin va ajunge la Externe.

*

Am dat telefon la GDS, pe 7 decembrie, să se pregătească conferința de presă. Pe 8 am luat avionul spre București, iar pe 9 vorbeam, în fața a circa zece ziariști, despre prestația lui Adrian Severin în arena internațională. Au apărut câteva imagini de la conferință și comentarii în presă. Guvernul a fost anunțat de primul-ministru peste câteva zile. Adrian Severin era ministru de Externe! Ocuparea acestei poziții avea, cu siguranță, prea puțin de-a face cu agitația mea din ultimile săptămâni. Dar anunțul mi-a dat starea aceea specială, plăcuta oboseală pe care o ai după o victorie venită când nu mai ai energia să o aștepti.

21. Competențele de politică externă

Implicarea mea și a colegilor în materia politicii externe avea să fie solicitată din nou, într-o direcție nebănuită. Viața merge înaintea proiectelor. Luni, 6 ianuarie, Ion Cristoiu avusese în „Evenimentul zilei” un atac furibund la adresa inițiativelor lui Adrian Severin privind deschiderea consulatului ungar din Cluj. În interiorul ziarului, un articol semnat de Radu Tudor completa incitarea anti-maghiară, folosind acuzațiile lui Ceaușescu la adresa fostului consulat ungar, pe care-l desființase în 1976, de a fi fost un cuib de spioni. „Evenimentul zilei” a oferit spațiu a doua zi, pe 7 ianuarie, generalului de Securitate Ioan Șerbănoiu, care relua acuzațiile privind pericolul deschiderii unui consulat ungar la Cluj.

Concertarea dintre editorialul lui Cristoiu și articolul lui Radu Tudor era un subiect de reflecție. Nefiind un cititor al „Evenimentului zilei”, numele redactorilor aveau doar relevanțe vagi. Din fericire, a doua zi mi-a telefonat Peter Banyai, din Cluj, făcând un gest pentru care aveam de ce să îi fiu dator. „Ai citit «Evenimentul» de ieri?”, m-a întrebat el scurt. Da, îl citisem. Și Banyai mi-a dat toate datele din arhivă, despre Tudor Radu și activitatea sa la ziar. Ei da, mi-am adus aminte. Întâmplător, citisem numărul unde Radu Tudor explica cum că „*aflase cu o zi mai târziu de ziua de naștere a lui Gheorghe Atudoroaiei*” etc. Gheorghe Atudoroaiei era un grangur al Securității acuzat de reprimarea revoluției la Timișoara, iar Radu Tudor, o porta-voce a acestei categorii în presă. M-am uitat pe „arhivă”. Iată un alt titlu din „Evenimentul zilei” semnat de Radu Tudor: *Activitatea dubioasă a firmelor din Ungaria care strâng informații utile în cazul unei invazii militare.*

*

Aveam date concrete, referitoare la persoane din cadrul Serviciului Român de Informații care acuzau, în diferite ocazii, relațiile României cu Uniunea Europeană ori NATO (exista un caz în evidența Comitetului Helsinki, o fată

care lucra pentru guvern pe linia UE, anchetată la plîngerea SRI). În investigațiile făcute în Moldova, asupra situației ceangăilor, mă lovisem de campanii anti-maghiare ale ofițerilor SRI. Făcusem analize, pentru „Revista Română de Drepturile Omului”, ale Rapoartelor Serviciului Român de Informații, din 1994 și 1995. Strategia anti-democratică și anti-europeană a acestei instituții era ușor de demonstrat. Pentru mine, rolul SRI în lansarea curentului extremist-naționalist și a integrării României era indubitabil. A accepta însă, după schimbările politice din noiembrie 1996, să rămîi prizonierul acestor forțe era o vină pentru care nici unul dintre principalii câștigători ai competiției din '96 nu putea găsi vreo scuză.

*

Nu spun că puteau să renunțe – cercurile care elaboraseră claustrarea României – la mijloacele lor de înveninare a relațiilor româno-ungare. Interesantă, în articolul lui Cristoiu, era încercarea de a crea o tensiune între Președinție – chemată să se împotrivescă „aventurismului” ministrului de Externe – și Adrian Severin.

Doamne, iar începe mizeria? Dar ziua cea mai grea a fost ziua de miercuri, 8 ianuarie. Pe pagina a șaptea trona răspunsul lui Adrian Severin. Era O.K. Dedesubt, pus din fericiire într-o poziție marginală, replica „purtătorului de cuvînt de la MAE”, Gilda Lazăr. Catastrofă! Vorbea de „*superficialitățile*”, de „*ieftinătățile unui limbaj hiperbolizant*”, în editorialul lui Ion Cristoiu. *Ce căutau astfel de formule în limbajul unui om de stat?* Așa gafa anterior Chebeleu ori purtătorul de cuvînt al Guvernului Văcăroiu cînd se lua la ceartă cu presa. Dar gata, trebuia un nou stil.

„Adevărul” se înfierbîntase și el împotriva inițiativelor lui Severin în relația cu Ungaria. Culmea era să nu o fi făcut. Ce punere în scenă!

Cel mai chinuitor rămînea comunicatul Președinției. Constantinescu dezavua graba unor afirmații făcute de Severin la Budapesta. El spunea: „*nu a existat mandat*” pentru Severin și „*bilingvismul și Universitatea «Bolyai» nu formează probleme interne ale României*”. În primul rînd, ministrul de Externe nu avea nevoie de mandat. Apoi, *bilingvismul constituie o problemă externă a*

României, întrucît este implicat în transformarea Recomandării 1201 în document juridic obligatoriu pentru România. Și Universitatea „Bolyai” constituie – pe linia păstrării și dezvoltării tradiției minorităților, a cooperării între România și Ungaria în spiritul rezolvării unor teme de interes comun – o problemă internațională.

Seara, Gilda Lazăr a declarat, într-o conferință de presă, că tema Consulatului de la Cluj nu ar fi chiar de actualitate. Un pas înapoi!?

I-am scris în aceeași zi lui Severin. Am făcut o scrisoare în paralel pentru Zoe Petre. Trebuia explicat: un conflict între Președinție și ministrul de Externe ar fi fatal. Apoi, ei sînt oameni de stat. Cum poate Constantinescu să se compromită acceptînd presiunea „Adevărului”?

*

Pe Zoe Petre o știam mai demult și o apreciam. Dintre intelectualii activi politic în Opoziție, ea făcea parte din acea categorie rară, atît cît trebuie de modestă, care au făcut ceva esențial, într-o manieră echilibrată și rațională, pentru ca inerția politică a societății românești, reprezentată de regimul Iliescu, să ia sfîrșit. De ea mă legau, așa cum se întîmpla și în cazul lui Emil Constantinescu, cîteva amintiri concrete care adaugă relațiilor profesionale o aură afectivă ce nu poate fi suplinită de altceva. În prima întîlnire pe care am avut-o cu ea, după ce a devenit consilierul principal al lui Emil Constantinescu, a fost extrem de prietenoasă. Asta m-a făcut să îi trimit mai multe materiale pe care mi le-am imaginat utile. (Aveam impresia că Președinția ar fi fost descoperită la acest capitol.) Am luat legătura cu fiul ei, Dan Petre, consilier în chestiuni de politică externă, căruia i-am prezentat articolele din „Studii Internaționale”, am adus copii după lucrările noastre, am făcut sugestii... Un ajutor, gîndisem. Mai tîrziu, am realizat că Președintele își formase o echipă pentru politica externă care-și era suficientă sieși. E foarte adevărat că natura și amploarea datelor cu care o astfel de echipă lucrează, pe teme foarte specifice, o fac să vadă alte speculații din domeniu drept marginale.

Dar vineri, 10 ianuarie, la 16.30, eram la Cotroceni, într-o discuție cu Dan Petre și Zoe Petre, sperînd să pun în valoare relația mea personală cu ei și cu Severin. O

tensiune între Președinție și ministrul de Externe îmi părea a fi, repet, catastrofală. Ambii aveau aceeași opțiune de fond: pro-occidentalismul. Adversarii le erau comuni. *Problema obiectivă* consta în viziunea (așteptarea?) diferită a celor doi asupra distribuției de competențe în materie de politică externă. Iar politica externă a unei țări e una, nu mai multe. Orice punere în comun a strategiei Președinției cu aceea a MAE (și ele trebuiau puse în comun) presupunea o clarificare a atribuțiilor.

Președinția avea nemulțumiri față de funcționarii MAE (nu și față de Severin). Argumentele aduse erau mai mult decît convingătoare. Zoe Petre agreea clarificarea raporturilor dintre cele două instituții.

Din fericire, aveam un studiu pe această temă, adus de cîteva luni de un colaborator al Centrului, Liviu-Corneliu Popescu. Elaborat cu scopul discutării amestecului abuziv al lui Ion Iliescu în politica internațională a României, el lăsa loc de ameliorări. Dar, în sfîrșit, putea fi util. Am lăsat materialul lui Dan Petre și am sugerat o întîlnire între experții MAE și ai Președinției, pentru a se încropi o opinie comună.

Ideea a fost acceptată.

Primul pas. Peste o oră și jumătate, la 18.00, m-am îndreptat spre Modrogan. Aranjasem întîlnirea cu o zi înainte. Am luat-o pe jos, la ora aceea frumoasă cînd ziua pare împrejmuțată de noapte. Instituțiile noului regim se clătinau încă, iar marginea Bucureștiului pe lîngă care treceam – Cotrocenii, Dîmbovița în beton – arăta ca și lumea politică: în prefacere, nesigură, fără o linie clară, depinzînd de prea multe necunoscute.

Cu Severin era și mai simplu. Dorea foarte mult o clarificare a raportului dintre instituții. A numit pe cei doi care urmau să reprezinte MAE la întîlnire: șeful de cabinet, Mihnea Constantinescu, și secretarul de stat, Mihai Gafița.

*

Între timp, trebuia întîmpinată campania de opinii impresioniste ale ziariștilor. Sub egida CSI am anunțat o conferință de presă pentru 14 ianuarie, la ora 13.00, avînd ca temă *Coordonarea instituțiilor statului în ini-*

țierea și coordonarea politicii externe a României, în contextul dezbaterilor de presă pe acest subiect. Au venit ziariști, sub impresia „conflictului” dintre cele două instituții. Împreună cu Renate Weber am distribuit studiul ei privind efectele Tratatului româno-ungar asupra legislației interne românești și studiul lui Liviu-Corneliu Popescu, referitor la competențele de politică externă. Între timp am citit la Europa liberă un comentariu pe aceeași temă. Pe 15 ianuarie, în „Cronica Română”, apărea un material privind conferința de presă, preluat după Rompres. Pe 16, o notă din „Evenimentul zilei” se referea la textul de la Europa liberă – era citată traducerea unui ziar maghiar.

Cum mă așteptam, ziariștii fuseseră și de această dată tendențioși. Apelul la cooperare între instituții nu era notat nicăieri. În schimb, totul era tratat ca și cum i-aș fi ținut partea lui Severin în neînțelegerile cu Constantinescu. Absurd. De Constantinescu mă legau amintiri comune, de Severin, analize comune⁴⁹. Nici eu, nici Renate nu eram oamenii „cuiva”. Nu existau mai multe „adevăruri” în privința atribuțiilor de politică externă. Acel „adevăr unic” trebuia definit, pentru a deschide calea înțelegerii între arhitectii politicii externe românești.

49. Felul rațional a lui Severin de a trata lucrurile – iar rațiunea în politică este fundamentală – m-a surprins o perioadă, apoi m-am obișnuit să fac referire la el în controversele cu foștii colegi din CDR. Am regăsit, iată, notată una dintre intervențiile sale, la Colegiul Director al Partidului Democrat din 8 iulie 1995, privind necesitatea sprijinirii unui guvern monocolor: „E de preferat un guvern minoritar PDSR, nemataflat cu nimic la remorca unor formațiuni de inspirație stalinistă, celui actual”; „Această idee (...) vizează doar o metodă spre a da posibilitatea PDSR, dacă o dorește cu adevărat, să se desprindă de partidele extremiste și să contribuie la marginalizarea și izolarea acestor formațiuni. Eu nu cred că este vreun partid din opoziție care să nu dorească lucrul acesta. Nu cred că este vreun partid din opoziție care, dacă gândește serios, să nu înțeleagă că este preferabil un guvern PDSR, unui guvern PDSR-PUNR-PRM-PSM”. Raționam, evident, la fel și pot spune, chiar, în același stil – am în minte ce scrisesem când Mihai Botez fusese propus ca premier. Majoritatea partidelor de opoziție gândeau exact invers. După alegerile din 1992 ele au preferat coabitarea PDSR cu extremiștii, considerînd-o o formulă de erodare rapidă a situației interne, căderea guvernului și ținerea unor alegeri anticipate. Un scenariu naiv și, mai ales, costisitor.

22. Raportul dintre instituții în politica externă românească

Am strîns rapid reglementările legislative care acopereau materia competențelor externe. Am primit și două materiale, unul al MAE, altul sintetizînd „perspectiva” analiștilor Președinției. Cele trei pagini ale documentului MAE erau de un simplism dezarmant. Nici materialul de la Președinție nu stătea mai bine. Un fel de îndrumar decizional, conform căruia Președintele conducea totul. Argumentele care încercau să susțină „concluziile” te derutau și mai mult. După ce le-a citit, Renate s-a uitat la mine consternată. Ce fel de dialog poți avea dacă autorii mizează pe astfel de raționamente?

Lucrurile arătau mai complicate decît bănuisem inițial. Peste cîteva zile ne-am întîlnit. Dan Petre și Daniel Barbu îl reprezentau pe Constantinescu, Mihnea Constantinescu și Gabriel Gafița veniseră din partea MAE. Renate și cu mine, moderatorii. Nici nu începuse discuția, și „împričinații” reclamau timpul. Nu era mult timp la dispoziție.

Un semn prost. Vroiau să pună la punct o chestiune atît de serioasă sau nu? De ce ne strînseserăm aici? Renate venise între două ședințe de polidin.

Am început discuția. Al doilea moment penibil. Cînd am ajuns la documentul de la Președinție, Daniel Barbu – probabil autorul – a întrebat: ce caută un document secret în mîna noastră?

Stop. Barbu făcea o altă gafă. Acesta nu putea fi un document secret. Atribuțiile Președintelui nu sînt secrete, ci de maximum interes public. Aa, putea fi vorba de un material pregătitor, cu statut confidențial. Dar noi, de ce am venit să ne pierdem timpul aici? Și Zoe Petre, și Adrian Severin se plîngeau că relațiile dintre MAE și Cotroceni nu merg. Eram acolo să vedem ce le poate face ca să meargă.

Ba merg. Ambele perechi reprezentative erau încântate cât de bine se înțeleg MAE cu Președinția. Aa, câte un lucru care se împiedică... Trece. Asta nu afectează concordia generală.

Nu ne venea să credem. Nici unul dintre cei prezenți nu părea preocupat de iritarea șefilor. Renate și cu mine ne aflam într-o situație penibilă. O.K. Ei, funcționarii cu minutul la cele două instituții, știu mai bine. Noi doi o să facem un material, un *Punct de vedere a Centrului de Studii Internaționale privind distribuția competențelor de politică externă* și o să-l transmitem pe Aleea Alexandru și la Cotroceni. Nu au decît să facă trimitere la el, dacă-i interesează.

*

Distribuisem, așa cu am spus, un articol al lui Liviu-Corneliu Popescu, o excelentă introducere în tema noastră. O să reproduc aici paragraful esențial, aspectele de natură constituțională și politică tratate de el. Reproduc un fragment atît de lung întrucît el oferă *abc-ul* oricărei înțelegeri a distribuției de competențe în sistemul politic român contemporan.

„Din cercetarea spiritului și a literei Constituției României din 8 decembrie 1991 rezultă, în opinia noastră, că regimul politic românesc contemporan poate fi caracterizat drept o republică parlamentară cu foarte vagi elemente de semi-prezidențialism.

Astfel, Guvernul este format de Parlament, care acordă votul său de încredere echipei guvernamentale prezentate de candidatul la funcția de prim-ministru și acceptă programul de guvernare (articolul 102 din Constituție). Guvernul răspunde din punct de vedere politic exclusiv în fața Parlamentului, care îl poate demite, retrăgîndu-i încrederea prin adoptarea unei moțiuni de cenzură (articolul 108 și articolul 112). Există și instituțiile juridice ale angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului (articolul 113) și delegării legislative acordate Guvernului de Parlament (articolul 114).

Simetric, Parlamentul poate fi dizolvat (în condiții extrem de restrictive însă) dacă nu se poate întruni majo-

ritatea pentru formarea noului Guvern, organizându-se noi alegeri parlamentare (articolul 89).

Datorită condițiilor extrem de severe impuse pentru dizolvarea Parlamentului, regimul politic este împins, sub acest aspect, spre regim de adunare, bazat de supremația Parlamentului. În același sens, pledează și textul articolul 58, potrivit căruia Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român.

Președintele României este șeful statului român, ales prin vot universal direct, pentru un mandat de 4 ani, ce poate fi înnoit o singură dată (indiferent dacă al doilea mandat este sau nu succesiv primului), conform articolul 81.

Președintele României nu este un actor al scenei politice, în sensul că nu participă la lupta politică, statutul său constituțional interzicându-i să facă parte din partide politice (articolul 84) și conferindu-i rolul de organ care veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice, exercitând funcția de mediere între puterile statului și între stat și societate (articolul 80).

Prin urmare, el este o autoritate neutră, care trebuie să se situeze într-o poziție echidistantă față de forțele politice. Atribuțiile Președintelui României trebuie exercitate cu imparțialitate, acesta neavând dreptul să se alieze cu unele forțe politice împotriva altor forțe politice. De asemenea, echidistanța impusă de calitatea de mediator îl împiedică să fie șeful puterii executive.

Președintele României reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării (articolul 80).

Prin urmare, poziția constituțională a Președintelui României relevă două funcții: apărarea ființei statului și paza desfășurării jocului politic în limitele constituționale.

Ca în orice regim parlamentar contemporan, Guvernul guvernează (stabilește și desfășurează politica internă și externă a țării) și conduce administrația politică (articolul 101). Parlamentului îi rămân funcția reprezentativă (reprezintă poporul), funcția deliberativă și funcția de control asupra executivului.

Principalele atribuții pe care le are Președintele României sînt cele rezervate în mod tradițional șefului de stat: atribuții în domeniul politicii externe, atribuții în domeniul apărării naționale, atribuții în situații excepționale, atribuții în raporturile cu principalele instituții ale Republicii.

Toate atribuțiile Președintelui Republicii îi sînt recunoscute exclusiv pentru îndeplinirea celor două funcții prezidențiale, iar nu pentru a putea participa, în nume propriu, la lupta politică.

Noi credem deci că puterea constituțională a Președintelui României este cît mai puțin efectivă și nu vizează lupta politică și guvernarea țării, similar prerogativelor monarhilor constituționali ori ale președinților de republici parlamentare, iar nu puterea reală a șefului de stat din sistemele unde acesta este un actor principal al vieții politice, deci sistemele prezidențial și semi-prezidențial.

Este semnificativ, în acest sens, și faptul că, spre deosebire de Constituțiile SUA și Franței, instituția șefului de stat nu este prima reglementată, ci urmează Parlamentului.

De aceea, șeful statului român poate desemna în calitate de candidat pentru funcția de prim-ministru numai persoana propusă și agreată de partidul (partidele) majoritare în Parlament. Dizolvarea Parlamentului de către Președinte are ca unic scop depășirea blocajului instituțional provocat de imposibilitatea legislativului de a forma executivul prin recurgerea la arbitrajul urnelor. Cea mai mare parte a decretelor prezidențiale sînt contrasemnate de primul-ministru, în absența contrasemnăturii decretul fiind lipsit de orice efect juridic. Guvernul nu răspunde politic în fața Președintelui României. Remanierile guvernamentale decise de primul-ministru trebuie acceptate de Președinte. Participarea Președintelui la ședințele Guvernului este numai excepțională, ca regulă ea este posibilă numai la invitația primului-ministru, prezidența ședinței de către Președinte este o chestiune pur formală, iar acesta nu are drept de vot, actele rămînînd acte ale Guvernului (hotărîri, ordonanțe, inițiative legislative guvernamentale).

Ca o paralelă, în Franța, Președintele numește primul-ministru (nu desemnează doar un candidat) și, în acord cu aceștia, pe ceilalți membri ai Guvernului. Guvernul este numit de Președinte și intră în exercitarea atribuțiilor fără a avea nevoie de investitura Parlamentului (a Adunării Naționale), încrederea fiind tacită, deci se prezumă că există pînă la votarea unei moțiuni de cenzură. Mai mult, un Guvern cenzurat de Camera inferioară, deși obligat să își prezinte demisia Președintelui Republicii, poate fi menținut în funcție de acesta, care poate prefera dizolvarea Adunării Naționale și organizarea de alegeri anticipate.

De asemenea, Președintele participă la toate ședințele Consiliului Miniștrilor și le prezidează. Totodată, Consiliul Miniștrilor nu emite acte proprii, ci este vorba fie de decrete ale Președintelui (unele după deliberări în Consiliul Miniștrilor), fie de decrete ale primului-ministru. Guvernul prezintă deci doar propunerea de decizie, care revine însă șefului statului, printr-un decret al său sau prin semnarea unei ordonanțe, el putînd să refuze să semneze decretul sau ordonanța.

Așa fiind, înseamnă că, în România, Guvernul este practic singurul cap al executivului, poziția Președintelui României de a fi celălalt șef al executivului fiind numai formală, rezultînd deci un accentuat monocefalism executiv. Pentru actele sale, Președintele României nu răspunde din punct de vedere politic-constituțional sau penal (decît în situații extreme, și anume violarea gravă a Constituției sau înaltă trădare – articolul 84 și articolul 95), răspunderea revenind exclusiv primului-ministru care a contrasemnat decretul prezidențial. Mai mult, inițiativa și decizia reală aparțin șefului Guvernului, semnătura Președintelui trebuind să fie o simplă formalitate.

La aceste concluzii politice și juridice se ajunge analizînd, pe de o parte, evoluția constituțională contemporană a statelor democratice, iar, pe de altă parte, dezvoltarea istorică a sistemului constituțional român în trecerea de la dictatura comunistă la statul de drept.

Edificator, în acest al doilea sens, este procesul accentuat de pierdere a puterii reale (conform normelor juridice în

vigoare, iar nu neapărat al practicii politice) a șefului statului român, ilustrat în prerogativele acestuia, așa cum au fost reglementate în Constituția comunistă în vigoare înainte de schimbarea revoluționară din decembrie 1989, în actele cu caracter constituțional ale puterii provizorii din perioada 1989-1990, în actele puterii rezultate din alegerile din 1990, în Proiectul actualei Constituții și în Constituția actuală a României.

Prin urmare, cei doi actori reali ai vieții politice românești, participanți la lupta pentru puterea politică, sînt, pe de o parte, Guvernul și majoritatea parlamentară pe care el se sprijină, iar, pe de altă parte, opoziția parlamentară.

Rezultă, în mod clar, un regim politic parlamentar, cu foarte vagi elemente de semi-prezidențial, determinate de alegerea Președintelui Republicii prin sufragiu universal.

Nu trebuie totuși, în nici un caz, uitat faptul că votul îi conferă Președintelui legitimitate populară directă, care îl face ca, în nici un caz, el să nu fie subordonat Guvernului. De aceea, se impune o colaborare între Guvern și Președintele României, iar acesta din urmă se poate implica în viața politică a țării, și anume în domeniile privind politica externă și apărarea națională, dar numai în consens cu Guvernul și păstrîndu-și neutralitatea politică.

Practica politică și constituțională de pîndă acum însă (atît în perioada 1992-1996, cît și după 1996) au dus, prin distorsionarea textelor Constituției, datorită rezultatelor alegerilor prezidențiale și parlamentare, la împingerea regimului nostru politic spre prezidențialism. Șeful statului s-a bucurat și se bucură de o majoritate în Parlament, devenind, ca lider real al acesteia, și șeful executivului, subordonîndu-și practic Guvernul.

Trebuie amintit și faptul că această situație se datorează și unei greșite percepții, de către oamenii politici, a instituțiilor constituțional-politice și a naturii regimului politic. Liderii forțelor politice doresc să devină șef al statului, iar nu (cum ar fi normal, datorită logicii și esenței sistemului) prim-ministru, deci se politizează și se conferă în fapt puteri extrem de mari acestei funcții, dincolo de Legea fundamentală.

Oamenii noștrii politici uită că, dacă s-au preluat – și bine s-a făcut – instituții juridice din Constituțiile democratice occidentale, nu trebuie preluată numai litera textelor, dar și spiritul lor, interpretarea care se dă astăzi acestor texte, în urma evoluției practicii politice, iar nu interpretarea aceluiași texte și instituții de acum o sută sau două sute de ani.

Nu în ultimul rând, alături de grandomanie, putem vorbi și de lașitatea liderilor politici care, câștigînd alegerile (singuri sau formînd o coaliție), în loc să-și asume sarcina și răspunderea guvernării țării, căci de aceea au câștigat alegerile (deci șeful partidului majoritar sau șeful principalului partid din coaliția majoritară să devină prim-ministru), s-au refugiat, și înainte, și după 1996, pe posturile călduțe de președinți ai celor două Camere ale Parlamentului, ceea ce, evident, a dus la diminuarea puterii reale a primului-ministru.

În momentul în care însă România va ajunge, din jocul rezultatelor electorale, la perioade de coabitare, Președintele va fi dezbrăcat de toate puterile asumate, în mod neconstituțional, în practica vieții constituționale și politice, beneficiarul transferului fiind titularul real al acestor puteri, adică Guvernul.

Probleme delicate deja se pun în acest moment, cînd guvernarea țării nu se asigură de o majoritate omogenă, constituită dintr-un singur partid politic, ci dintr-o coaliție de partide (sau, mai corect spus, dintr-o coaliție de coaliții de partide), ceea ce pune delicate probleme de delimitare a competențelor. În acest caz, singura soluție constituțională și rațională este întoarcerea la spiritul textelor constituționale și la raportarea permanentă la democrațiile occidentale, deci la valorile regimului parlamentar”.

Acest extras din articolul lui Liviu-Corneliu Popescu era precedat de o descriere oarecum didactică a diferitelor forme de guvernămînt democratice și urmat de analiza unor reglementări privind distribuția competențelor de politică externă, așa cum s-au dezvoltat ele începînd cu 1990. Și totuși, studiul asistentului de la Facultatea de Drept nu era suficient. Noi aveam nevoie

de un text fără îndoieli, avînd o argumentare logică precisă și o descriere aproape algoritmică a atribuțiilor instituțiilor. El trebuia să se impună celor doi posibili utilizatori, Președintele și ministrul de Externe – și, de fapt, și premierului, care, în tradiția de pînă în 1996, interfera doar sporadic relațiile internaționale ale României. Un text operațional, reducînd la maximum marja de interpretare pe care, oferă Constituția și reglementările ulterioare.

Am căutat un cadru cît mai general pentru a circumscrie, cît mai sigur, cît mai strîns, distribuția competențelor principalilor actori. Desigur, în materia competențelor de politică externă intrau conceptele esențiale de suveranitate și interes național, iar acestea curgeau din dreptul cel mai înalt, care este dreptul la auto-determinare al popoarelor. Pentru conexiunea *suveranitate – interes național – politică externă* aveam o paradigmă de care m-am atașat imediat după descoperirea ei: definiția dată de Jean Touscoz dreptului internațional public ca „*ansamblul regulilor juridice relative la repartitia și la exercițiul competențelor statelor*”, suveranitatea nefiind altceva decît un „*ansamblu de competențe reglementate prin dreptul internațional*”⁵⁰. Astfel, o discuție de fond asupra competențelor în materie de politică externă trebuia să ia ca fundal dreptul internațional public și, desigur, să exploreze reglementările interne privind competențele în exercitarea suveranității, în primul rînd, cele constituționale.

Constituția României nu are vreun articol privitor la interesul național, iar despre „suveranitate” articolul 2 din Constituție spune că „*aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum*”. Rezultă că responsabile pentru exercitarea suveranității sunt cele două organe reprezentative, Parlamentul, constituind instanța *supremă* („*organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării*” – articolul 58 (1)) și Președintele

50. Jean Touscoz, *Droit international*, Presses Universitaires de France, Paris, 1993.

„reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării” – articolul 80 (1)).

Exercitînd suveranitatea, Parlamentul și Președintele sînt responsabili implicit pentru realizarea interesului național. Dar, analiza mecanismului constituțional *pe fundalul dreptului internațional public* duce la conexiunea dintre interesul național și programul guvernamental adoptat de Parlament. Într-adevăr, programul de guvernare exprimă opțiunile politice, economice, sociale și culturale, constituind *aspectul intern al dreptului la autodeterminare al popoarelor*. În același timp, programul de guvernare sintetizează opțiunile privind așezarea statului în ansamblul comunității internaționale – *aspectul extern al autodeterminării popoarelor*. Ca urmare, instituțiile implicate în procesul de definire a programului de guvernare participă la definirea interesului național fiind responsabile față de acesta. Instituțiile indicate de articolul 101 din Constituția României sînt Guvernul și Parlamentul, ele cooperînd în stabilirea interesului național conform principiului: primul propune – ultimul dispune. Concluzia? Trei autorități: Parlamentul, Președinția și Guvernul acționează la un loc pentru vegherea și realizarea interesului național, după principiul *check and balance*.

Avînd în spate o astfel de demonstrație și legislația specifică: Legea 4/11.01.1991, Hotărîrea Guvernului României nr. 479/1994 și Hotărîrea Guvernului nr. 1070/1990, Renate a sintetizat un algoritm clar al distribuției competențelor privind realizarea politicii externe, privind tratatele internaționale, privind reprezentarea diplomatică a României care confirma – e de mirare? – evaluările lui Liviu-Corneliu Popescu prezentate mai sus. „Punctul de vedere” mai propunea: înființarea unui *Protocol de stat*, care să asigure simultan asistență Guvernului și Președinției, împiedicîndu-se astfel manifestarea unor priorități nefirești ori a unor disfuncționalități de comunicare; realizarea *unei formule de articulare* a Președinției și Ministerului de Externe la cel mai înalt nivel, astfel încît să fie asigurată coerența în domeniul politicii externe.

*

Am trimis documentul la MAE și la Președinție, fără a aștepta vreun comentariu. La cocteilul dat în onoarea lui Jacques Chirac, l-am întâlnit, mai întâi, pe Dan Petre. Mi-a dat mâna, uitându-se pe deasupra mea. Așa ceva pînă atunci nu făcuse. M-am intersectat și cu Daniel Barbu. S-a simțit obligat să facă un scurt comentariu – „Punctul de vedere” primit i-a făcut să nuanțeze puțin materialul inițial etc.

Din acel moment nu m-am mai adresat vreodată consilierilor de la Cotroceni. Desigur, fidelitatea, unitatea și independența echipei prezidențiale sînt lucruri mult prea importante pentru a fi supuse unor influențe exterioare. Aceasta a făcut să cunosc prea puțin coordonatele pe care se mișcă, în postura de șef al statului, Emil Constantinescu. Iată de ce nu am nici ce să povestesc altora. Știu însă că, de la un moment dat, coordonarea sa cu Adrian Severin a devenit foarte bună. Neimplicarea ori implicarea periferică a lui Victor Ciorbea în domeniul relațiilor internaționale a forțat, paradoxal, ministrul de Externe și Președintele să lucreze în tandem. Severin cel puțin era mulțumit de colaborare. În decembrie 1997, cînd Emil Constantinescu l-a sacrificat, din motive cel puțin obscure, mai surprinsă decît toți părea victima.

23. Profesioniști sau oameni de cultură?

A existat un subiect relativ disputat de opinia publică, despre care nu am scris nimic, deși eram prezent cu regularitate în „22” sau la Europa liberă cu texte de politică externă. Pe cine trimitem în străinătate, ca reprezentanți culturali ai României? Pe diplomații de carieră sau elita noastră culturală? Gabriela Adameșteanu, redactor-șef al revistei „22”, chiar mi-a reproșat: de ce nu zic nimic pe această temă? Mi-e că o să arate rău Severin?

S-a întâmplat așa, nu pentru că reprezentarea culturii române în lume nu m-ar fi interesat. Avusesem și eu ocazia să văd Centre culturale sau să particip la „seri românești” care mi-au produs o incomensurabilă jenă. De altfel, când am aflat – în primăvara lui 1997 – de o inițiativă a Magdei Cârnecki, privind politica noastră culturală în străinătate, am căutat-o imediat. Aveam în vedere o altă încercare, de data asta a lui Laurențiu Ulici, de a cere lui Adrian Severin – în calitatea sa de Președinte al Uniunii Scriitorilor și senator din partea PAR – să aibă în vedere opțiunile în materie ale scriitorilor. Magda a promis un material în circa două săptămîni de la discuția noastră. A acceptat și „supunerea” acestuia observațiilor lui Ulici. (Mi se părea evident că nu poți mișca lucrurile printr-un punct de vedere personal.) Ca întodeauna, Magda s-a ținut de cuvînt, Laurențiu a insistat să facă două-trei modificări la ceea ce a primit... Am aranjat cu el o a doua etapă, susținerea principiilor expuse de către Asociația Națională a Uniunilor de Creatori. ANUC-ul, constituit de Uniunea Arhitecților, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Muzicienilor, Uniunea Scriitorilor din România și UNITER, forma o egidă legitimă, desigur, în a judeca politica culturală în străinătate. A fost programată și o primă ședință, care a avut loc la Uniunea Arhitecților, sub coordonarea lui Beldiman. Tema a fost pusă pe masă, ANUC-ul urma să o ducă la sfîrșit. Practic, din acel

moment (la care din păcate Ion Caramitru, ministru al Culturii, nu a putut fi prezent) eu nu aveam de ce să mă mai implic. Nu înainte însă de a aranja o întâlnire la GDS privind *Reprezentanții României în străinătate*, cu participarea lui Adrian Severin.

*

Care erau ideile Magdei Cârnelci, susținute în materialul pregătit pentru discuția cu Ulici și publicate ulterior în „22” numărul 6 (11-17 februarie 1997) al revistei? Magda făcea mai întâi, așa cum este firesc, o trecere în revistă a situației existente, și anume:

- persistența în ambasade a unor structuri și persoane ținând de vechiul regim;
- strategia culturală învechită, focalizată pe „valori naționale”;
- relația defectuoasă dintre Ministerul de Externe și Ministerul Culturii;
- prestația submediocră a atașajilor culturali;
- lipsa de transparență asupra proiectelor românești și a ofertelor venite din străinătate.

Plecînd de aici, colega mea de la GDS propunea o dublă subordonare a centrelor de cultură: administrativă, față de Ministerul de Externe, profesională față de Ministerul Culturii sau crearea unei Agenții cu totul independente, finanțate direct de la bugetul de stat care să funcționeze pe bază de concurs de proiecte. Magda înțelesese mult mai bine decît mulți dintre colegii ei, ce înseamnă a face politică culturală și de aceea sugera ca „*directorii de centre sau institute de cultură să nu fie simpli funcționari ai MAE (precum atașajii culturali), nici politicieni, scriitori sau ziariști veleitari. În aceste posturi ar fi de preferat personalități culturale complexe, cu deschidere spre științele sociale (...), capabile să dețină o viziune avizată asupra societăților complexe în care trebuie să funcționeze... ar fi de preferat să fie selectate persoane care și-au făcut studiile sau doctoratul în țările respective și care au astfel o cunoaștere din interior a culturilor acestora*”. Iar mai departe, Magda Cârnelci trata tema modificării „imaginii României”, și politica editorială și de lobby cultural. Ca anecdotică, aș

aminti că în materialul pregătit pentru ANUC, Ulici tăiasse „persoane care și-au făcut studiile sau doctoratul în țările respective”, deși avantajul unor astfel de specialiști era dincolo de orice discuție. Dar, desigur, formula ultimă contrazicea metoda balcanică de ocupare a funcțiilor.

*

Textul Magdei apăruse înainte de întâlnirea diplomați-oameni de cultură pe care o promisesem. Reuniunea s-a desfășurat pe 13 martie. Au răspuns acestei invitații – inițiată într-un moment în care subiectul ambasadurilor ori al atașatilor României devenise un contencios dezbătut zilnic – Adrian Severin, venit cu secretarul de stat Mihai Gafița, Zoe Petre, principalul consilier prezidențial, Teodor Meleșcanu, șeful Comisiei de politică externă a Senatului, Laurențiu Ulici, președintele Uniunii Scriitorilor, Luri Berzea de la Ministerul Culturii, Sergiu Celac (fostul ambasador la Londra), membri ai GDS, ai Centrului de Studii Internaționale.

S-au exprimat cu acea ocazie opinii extrem de naive, ca de pildă trimiterea unui comando de poeți și scriitori pentru cucerirea capitalelor lumii. Umaniștii din sală își imaginau cum vedetele noastre culturale erau așteptate în saloanele diplomatice și cum impresionau elitele occidentale. O contribuție la această viziune a ținut să-și aducă Laurențiu Ulici. În stilul său speculativ, paradoxal și, în cazul acesta, simplificator la maximum, Ulici a reușit să ofenseze toți invitații din MAE. Dar nu era oare o ofensă și invocarea anilor petrecuți în această instituție, ca probă de profesionalism – ca și când plîngerile unor „pășiți” din sala GDS ar fi fost vorbe în vînt? Severin a prezentat un set de criterii concepute de MAE, pentru selecția ambasadurilor și a atașatilor culturali, a schimbat cîteva replici și a plecat. Discuția nu făcea decît să-i frustreze pe cei prezenți. Diplomații acuzau lipsa banilor, litera convențiilor internaționale, fața nevăzută a muncii lor, anti-diplomații, prestația și dosarele personale. Tonul confuz și tern al dezbaterii ar fi scos-o imediat din memoria participanților dacă nu s-ar fi sfîrșit printr-un scandal. Cel care i-a dat această turnură? Augustin Buzura.

Buzura s-a sculat cu un efort de om bolnav, așa cum și era. Mi s-a părut atunci că suferă și psihic. A început cu o ditirambă la adresa lui Ulici – care poate și merita –, dar cu un ton atît de rău încît a creat stupeoare. „Un tip ignorant” a spus despre președintele *en titre* al Uniunii Scriitorilor, va scrie el un articol, *Cum se află unii în treabă*. Sau va alege un alt titlu. Ce a făcut el, Buzura, în acești ani?! Cu bani puțini sau fără bani? Reviste. Întîlniri internaționale. (La una participasem în 1992, cu ocazia unei vizite la Los Angeles... Trafic de influență la românii din străinătate, cei care l-au curtat pe Iliescu pentru a se bucura de banii contribuabilului român – gen Petru Popescu.) A repetat toate argumentele acestea de cîteva ori.

Ieșire paranoică, după ce, aproape fiecare în felul lui, se menținuse în limitele decenței. Avea în pregătire o mare întîlnire, a asociației Gulliver, din care făcea parte din 1987. (Desigur, umilii intelectuali din sala GDS nu puteau pe atunci să se asocieze cu „intelectualii din toată lumea”. Oare de ce?) A reușit să obțină colaborarea unor oameni minunați, Ioan Aurel Pop, medievalist de excepție...

Gata. Aici s-a rupt firul. În sală se aflau Renate Weber și Smaranda Enache. Prima n-a mai suportat exemplele. Ioan Aurel Pop? Care în vara lui 1996 a sosit cu încă trei istorici la Stockholm pentru a contracara prezența civică românească? La inițiativa Anei Maria Narti, în capitala Suediei se organizase un seminar, avînd ca temă relațiile interetnice. Renate și Smaranda sînt printre cele mai cunoscute specialiste în domeniul minorităților. Aveau ce să spună. Organizatorii au primit vizita oamenilor de la ambasada română, care întrebau: ce fel de etnie au cele două doamne? Investigație etnică! Organizatorii au protestat, au apărut articole în ziarele suedeze. „Fetele”, odată venite în țară, se gîndiseră să se adreseze lui Meleșcanu. Au realizat imediat inutilitatea. Îmi povestiseră cîte ceva despre comportamentul dezgustător al diplomaților de la ambasadă. Chefurile lor. Și cei patru oameni chemați pe banii contribuabililor... Oamenii excepționali ai lui Buzura!

*

Buzura, pînă atunci în ofensivă, a rămas mut. Demonstrația fusese făcută. Dacă se dau atît de puțini bani

pentru politica culturală în străinătate, de ce sînt ei astfel uilizați? Iată ce fel de imagine asigură României, profesioniștii! Întîlnirea de la GDS s-a spart cu aceste întrebări și exclamații ridicate de diatriba Președintelui Fundației Culturale Române.

Rămîn totuși la Augustin Buzura pentru că el continua să conducă, la circa un an de la alegerile din noiembrie 1996, o fundație importantă, o interfață cu lumea – ale cărei activități ar trebui cercetate. Desigur, sub egida Fundației s-au tipărit reviste precum „ARC” și „Lettre Internationale” și cărți de calitate. Multe apariții reflectă o viziune prăfuită asupra culturii, dar partea editorială oferă mai curînd decență instituției. Un caz aparte îl constituie „Dilema”. La întîlnirea din 13 martie, Augustin Buzura a adus aminte de revistă, ca să-și argumenteze independența. Dar nu Buzura are un merit în reușita (relativă) a „Dilemei”. Mi se pare evident că revista a fost gîndită de sponsori ca reacție la un anumit tip de militantism intelectual, reflectat cel mai bine de revista „22”. (Dacă dorea să încurajeze cultura, de ce Fundația lui Buzura nu a finanțat niciodată un proiect al „22”-ului?) Prin unele accente maniheiste și preponderența critică, stilul „22” oferă, desigur, argumente pentru obiecții. Dar „22” și-a asumat un statut absolut necesar, opoziția la catastrofa coagulare a instituțiilor mafiei post-decembriste. „Dilema” a venit să legitimizeze „politica de centru” – „extremismul de centru”, după formula intens ludică a lui Radu Cosașu. O idee minoră și falsificatoare pentru că nici adevărul, nici binele nu se află în centru, ci undeva, în locul de grație. Cine are curiozitatea să revină asupra articolelor „programatice” din primele numere ale „Dilemei” și dacă mai ține minte și atmosfera din acele vremuri, poate să realizeze formula indiscutabil manipulatorie a revistei.

Numai că „Dilema” l-a cîștigat ca director de Pleșu, fire prea independentă și prea decentă pentru ca revista să se reducă la modelul imaginat de finanțatori. La revistă s-au adunat, în timp, cîțiva buni colaboratori. Nu este aici locul pentru o investigație critică – sper să am o altă ocazie –, dar aș dori să accentuez că Augustin Buzura nu are merite pentru reușita, cum am scris, relativă, a revistei. De invocat sînt mai curînd prestațiile anterioare, începînd

cu '90. El a participat la crearea „Societății de mîine”, gîndită de Ion Iliescu ca o contrapondere la intelectualitatea simbolizată de GDS. În această competiție, inițiatorii au eșuat lamentabil, dar membrii onorabilei „Societăți” au ajuns foarte bine: Guvern, Academie, directori în instituții culturale. Iar Buzura, președintele Fundației Culturale, unde administrează sume importante.

Dintre mercenarii regimului Iliescu, Buzura nu are de ce să ocupe nopțile nimănui. Nici pe ale mele. Întîmplarea a făcut însă să dau de el de mai multe ori. L-am descoperit la ultima serbare a revistei „22” – ianuarie 1997. L-am urmărit înghesuind-o, îndelung, pe Zoe Petre, lîngă un canat al ușii. O acaparase cu stilul acela dizgrațios pe care l-am văzut la persoane cunoscute drept agenți de influență. Stilul îi descria mai bine trecutul decît orice bîrfă de culise. Același fel de a fi, la dineul dat de Emil Constantinescu, în cinstea lui Jacques Chirac. Umiliința care lucea pe fața lui în acele momente contrasta cu furia nu mai puțin sugestivă care-l cuprinsese la întîlnirea de la GDS. Furia unui om bolnav, cu viziuni sîngace, cînd nu caraghioase, privind modul în care se promovează cultura română în lume. Ca și celelalte instituții, Fundația Culturală Română trebuie să se schimbe. Luciul colorat al publicațiilor Fundației nu constituie un argument suficient pentru continuitate.

*

Înainte de a se schița primul text, privind dihotomia diplomați – oameni de cultură, Laurențiu Ulici a ajuns la Severin punîndu-i pe masă o listă cu propuneri de reprezentanți ai culturii române în străinătate. Nu principii, nu proceduri, nu selecție prin concurs, nu strategie instituțională. Față de un asemenea final al demersurilor, nu poți decît să ridici din umeri, a neputință. Să-i explic Gabrielei Adameșteanu de ce am renunțat să mai scriu ceva pe tema atașajilor culturali în străinătate?

24. Strategia lui Severin

Adrian Severin a venit ca ministru de Externe cu o perspectivă politico-juridică și cu un capital internațional – vom vedea, strâns legate una de alta – care au dus la o ruptură cu practica anterioară a Ministerului Afacerilor Externe.

Am susținut anterior, de mai multe ori, o viziune convingătoare asupra dinamicii internaționale, o exprimase în activitatea sa la Consiliul Europei și în pozițiile de politică internă de pînă în 1996. Însemna asta oare și o *concepție de politică externă*? L-am întrebat – după Madrid –, care era „concepția lui” de politică externă cu care venise în fruntea MAE. Încercam, în vremea aceea, să înțeleg logica unei noi serii de atacuri la adresa lui. Adrian Severin mi-a vorbit de „respingerea dublei frici”, veche de o sută de ani: una, frica față de Ungaria, alta, frica față de Rusia. Nu știu dacă ideea sintetiza, într-adevăr, politica României începînd cu 1877, dar cu siguranță, ea răspundea la ceva extrem de prezent în politica externă de după 1990. Cu frica față de Ungaria e simplu. Cînd gîndim „frica față de Moscova” nu trebuie să avem neapărat în minte un Ion Iliescu privind cu spaimă la foștii colegi de la Universitatea „Lomonosov”. Dar întregul complex istoric și politic a făcut *leadership*-ul de după revoluție să nu aibă o politică externă activă față de Est de teama consecințelor interne.

În capitolul privind „Politica externă a României” din programul de guvernare – atunci am aflat, elaborat de el – se pot recunoaște multe din aceste preocupări. Desigur, capitolul se supunea unei alte logici decît celei a teoriilor de relații internaționale. Nici nu putea să judece lucrurile printr-un „concept” personal. Însă documentul constituie un sprijin, în a urmări linia propusă de Adrian Severin Ministerului de Externe al României. Acțiunile de politică externă din prima parte a anului 1997 reflectă bine dubla direcționare a ei, în vecinătatea

imediată și spre context – *contextul excepțional al trecerii instituțiilor create de Occident prin faza întâi a extinderii lor spre fosta zonă de influență sovietică.*

Prima mișcare făcută de Severin a fost drumul la Budapesta, la sfârșitul lui decembrie 1996, la invitația lui László Kovács, ministrul de Externe ungar. Nu e lipsit de interes faptul că a fost coleg de bancă la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei cu ministrul de la Budapesta, și el membru al Internaționalei socialiste. Detaliul și efectele sale arată importanța considerabilă a existenței familiilor politice la nivel european. La întâlnirea celor doi miniștri au fost creionate evenimentele numite, mai târziu, „parteneriatul strategic dintre România și Ungaria”. Am o amintire care constituie un argument în a-l crede pe Severin spunând că, față de un László Kovács sceptic cu privire la consecvența Părții române, el a trebuit să joace rolul dinamizator. Când, în decembrie 1996, am avut la Budapesta o întâlnire exploratorie cu Sekely Levente, responsabil în cadrul MAE ungar de România – în cadrul direcției Europa Centrală și de Est – acesta m-a întrebat, aproape cu timiditate, dacă nu s-ar putea pune în valoare inițiativa de reconciliere a lui Ion Iliescu. Să ne gândim cum, i-am spus, deși nu mi-era clar, ce mai putea însemna o inițiativă de reconciliere, de vreme ce tratatul româno-ungar promitea mult mai mult decât declarațiile cu două fețe al președintelui care-l pupa pe Corneliu Vadim Tudor în fața camerelor de luat vederi. Politicienii budapeșteni erau încă fericiți de schimbarea politică și așteptau, în acel sfârșit de septembrie, cu sufletul la gură, numirea lui Severin. Dar nu vedeau în ea o garanție, nu-și imaginau că schimbarea politică de la București va avea efecte atât de radicale asupra relațiilor româno-maghiare.

Severin avea în vedere rolul secund al politicii sub-regionale pentru Ungaria⁵¹. Țintele ei erau NATO și UE. Relațiile cu vecinii derivau de aici. Iată un alt motiv

51. Importanța considerabilă a problemei maghiarilor din jur, pentru politica internă ungară, a obligat și va obliga și în viitor Ungaria să aibă o politică subregională. Nu cred că Adrian Severin omitea acest lucru, de vreme ce avea în minte butada aceea, și chiar miza pe ea: Transilvania este inima României și plămînul Ungariei.

pentru el, de a împinge lucrurile înainte. A stabilit deschiderea a două consulate ungare în România și a insistat ca unul să fie la Cluj. (Un mesaj care-mi fusese transmis în decembrie 1996 era și acceptul Părții maghiare, cu deschiderea consulatului în alt oraș. Diplomația de la Budapesta se arăta sceptică, precaută, gata să menajeze noua echipă de la București.)

Ungaria a sprijinit constant România în procesul de integrare începând cu ianuarie 1997. Chiar înainte de Madrid a repetat-o fără nici un echivoc. György Tokay, membru în delegația lui Victor Ciorbea din iunie 1997, mi-a povestit, după întoarcerea din Statele Unite, uimirea americanilor, la faptul că ambasadorul ungar în Washington făcea un formidabil *lobby* în favoarea intrării României în NATO. A avut-o și după aceea. László Kovács a criticat declarațiile liderului Fidesz, Victor Orbán, dintr-un ziar orădean, pe tema autonomiei teritoriale a maghiarilor. La întâlnirea de la Cracovia din luna septembrie, dintre cele trei țări invitate la integrarea în NATO, Ungaria și-a asumat răspunderea de a asigura, în numele celor trei admise, cooperarea cu România.

Politica față de Est, tratatul cu Ucraina

Pe 2 decembrie 1996, cu circa o săptămână înaintea anunțării listei guvernului, Emil Constantinescu a avut o întâlnire cu președintele ucrainian, Leonid Kucima, cu ocazia *summit*-ului OSCE. La Lisabona, el a anunțat că România dorește să încheie tratatul cu Ucraina, „renunțând” la teritoriile istorice pentru a răspunde noilor realități.

Știu că declarația lui Emil Constantinescu a fost ulterior contestată în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, considerându-se că ea ar fi dus la pierderea unui atu, de către negociatorii români. Mă îndoiesc însă de dreptatea criticilor din MAE. Era o perioadă când ucrainenii făceau un puternic *lobby* antiromânesc și intervenția lui Constantinescu a dus la o relaxare diplomatică esențială pentru viitoarele înțelegeri cu ucrainenii. Iar importanța ei în țară a fost și mai mare, scăzând presiunea care se exercita, cel puțin subliminal, asupra negociatorilor români și, desigur, asupra ministrului de Externe.

Cred că Adrian Severin ar trebui să reevalueze aceste prime acțiuni ale lui Emil Constantinescu, avînd în vedere cît de grea era moștenirea pe linia Est. Blocată și fără orizont. Politica față de Est include politica față de Rusia. Severin se arăta preocupat de tendința Rusiei de a-și exercita influența în țările din jur. Comentariul lui: amenințarea Rusiei scade cu cît: 1) granița cu Rusia este mai mică; 2) Rusia este mai democratică; 3) Rusia este mai bine hrănită.

Graniță comună cu Rusia nu mai exista. Ucraina joacă rolul unui tampon. De aici interesul României pentru statalitatea Ucrainei. Iată de ce nu este de loc ciudat că în comunicatele MAE apar de mai multe ori referiri la stabilitatea Ucrainei între actualele granițe, spre iritarea tuturor celor care gîndeau – cu totul în afara realului – că România mai poate recupera vreo bucată din trupul statului ucrainian creat în august 1991. Îmi amintesc astfel de comunicatul MAE care afirma: „*Guvernul a dirijat eforturile diplomației românești, în plan imediat, către recunoașterea și promovarea intereselor strategice ale țării noastre privind consolidarea statalității și integrității teritoriale a Ucrainei...*”. S-au auzit în presă proteste, cum a ajuns România să apere statalitatea – deci granițele actuale! – a vecinului din Vest? În realitate, această perspectivă era pe deplin acoperită de paradigma tamponului dintre noi și Rusia.

Negocierile cu Ucraina rămăseseră într-un punct mort. Ele au fost deschise rapid, după discuția lui Severin cu prim adjunctul ministrului de Externe ucrainian. În fruntea echipei române s-a aflat, și de această dată, Gheorghe Ciaușu. Negocierile au pornit de la observația că textul precedent, care dusese la blocaj, nu convenise nimănui. Capitolul din Programul de guvernare privind politica externă oferea, în 1997, un alt spațiu de joc. Principiul „trebuie să recunoaștem realitățile, trebuie să avem în vedere românii din afara granițelor” sintetiza, în fond, politica promovată de Uniunea Europeană și aplicată cu fidelitate de Ungaria: *frontiere pentru minorități*.

O idee inteligentă a noului proiect de tratat propus spre negociere a fost reglementarea frontierei prin preluarea, în mare, a formulării din Actul final de la Helsinki:

„Părțile contractante, în concordanță cu principiile și normele dreptului internațional și cu principiile Actului final de la Helsinki, reafirmă că frontiera existentă între ele este inviolabilă și, de aceea, ele se vor abține, acum și în viitor, de la orice atentat împotriva acestei frontiere, precum și de la orice cerere sau acțiune îndreptată spre acapararea și uzurparea unei părți sau a întregului teritoriu al celeilaltei Părți Contractante”. Soluția era nu numai elegantă, ci avea și un efect direct asupra comentatorilor tratatului. Îmi amintesc o întâlnire aranjată de MAE cu câteva ore înaintea semnării tratatului (pe 3 mai), cu reprezentanți ai partidelor parlamentare, de la Președinție și câteva persoane din afara sistemului, între care m-am aflat și eu. Principalele critici aveau în vedere, desigur, articolul garant al frontierelor. În momentul în care se argumenta: dar aceasta este prevederea din Actul de la Helsinki, criticilor cu orice preț parcă li se lua, brusc, aerul.

A doua parte de substanță a tratatului, care punea în coliziune negociatorii, privea ucrainenii din România și românii din Ucraina. Raporturile dintre cele două țări repetau aproape identic situația de care se lovide tratatul României cu Ungaria, numai că de această dată noi ne inversasem poziția. Legislația privind minoritățile naționale, în România, este mai avansată decât necesitățile unei minorități mici (ucrainenii sînt în număr de circa 60.000). Problema era de fapt a românilor din Ucraina, circa 200.000 înregistrați ca atare⁵², și a celor 700.000 de moldoveni⁵³. Ucraina trebuia să accepte prevederi mai largi privind protecția românilor și aplicarea acestor prevederi cu bună credință.

Tratatul dintre România și Ucraina, negociat de cele două echipe și parafat la 4 mai 1997, conținea o parte substanțială privitoare la protecția minorităților naționale. Centrul de greutate cădea chiar pe primul aliniat: „În scopul protecției identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a minorității române din Ucraina și a minorității ucrainiene din România, Părțile Contractante vor

52. Comunitatea de români are cereri ample care se aseamănă cu opțiunile maghiarilor din România.

53. Conform propriilor declarații la recensămînt.

aplica normele și standardele internaționale prin care sînt determinate drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale, și anume acele norme și standarde care sînt cuprinse în Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale, precum și în documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, din 29 iunie 1990, Declarația Adunării Generale a ONU asupra drepturilor persoanelor aparținînd minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice, din 18 decembrie 1992, și Recomandarea 1201 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei". Se adăuga interpretarea Recomandării 1201 acceptată între Părți, pe care o găsim și în Tratatul româno-ungar. Era esențial că Ucraina se obliga să accepte toate standardele internaționale în materie și, în particular, Recomandarea 1201. Celelalte angajamente privind protecția drepturilor minorităților, expuse pe larg în tratat, aveau deja mai puțină importanță⁵⁴. Acceptarea includerii Recomandării 1201 în Tratat însemna ca, din momentul ratificării tratatului de Parlamentele celor două state, românii din Ucraina să beneficieze de relații neîngrădite cu românii din România, de utilizarea limbii materne în administrație (bănuind obținerea unei decizii în acest sens cel puțin în unitățile administrative unde sînt în majoritate), să poată crea și folosi mijloace de presă, edituri și tipografii proprii, școli în limba română. Transformarea acestor principii în obligații juridice nu asigură automat – știm bine, iarăși putem da aici exemplul Slovaciei – acordarea drepturilor. Dar documentul nu are de ce să fie criticat pentru ceea ce scapă naturii unui document.

Iar din punctul meu de vedere, ideea lui Severin, de a include Recomandarea 1201 în tratat – *făcînd-o deci instrument al politicii internaționale a României* – are

54. Capitolul avea de fapt multe lacune de construcție logică – cel puțin în raport cu proiectele Părții române. I-am făcut, împreună cu Renate, o analiză la sînge și am transmis-o la MAE. Analiza noastră nu a contat. Probabil, față de obstacolele cu adevărat serioase de care s-au lovit negociatorii, aceste purisme conceptuale au fost considerate un lux exagerat.

efectul unei „peceți stilistice” puse asupra strategiei externe românești, împingînd-o măcar dintr-o parte, spre avangarda practicii europene.

Tratatul dintre România și Ucraina nu reprezenta însă o simplă manifestare de raționalitate, așa cum era cazul tratatului dintre noi și Ungaria⁵⁵. Existau, într-adevăr, două chestiuni în care cele două Părți se aflau indubitabil în conflict de interese. Una era circulația pe brațul Chilia, cealaltă statutul platoului continental din jurul Insulei Șerpilor. Ucraina beneficia de *statu-quo*-ul moștenit de la defuncta Uniune Sovietică: utilizarea exclusivă a Brațului Chilia, folosirea unilaterală a platoului din jurul Insulei Șerpilor. Autoritățile ucrainiene începuseră concesionarea unor terenuri pentru prospecțiuni petoliere. Ele nu puteau decît să țină cu dinții de actualul *statu-quo*.

Ce se întîmpla la frontiera noastră cu vecinul de la Est nu corespunde tipului de *echitate*, cutumelor specifice dreptului internațional. Dacă două state sînt despărțite de o albie de rîu naturală, regula este ca frontiera să treacă prin talveg, permițînd ambelor țări să folosească albia – cînd e cazul – pentru navigație. În ceea ce privește chestiunea Insulei Șerpilor, ea ridică problema efectelor asupra frontierei ce separă cele două state și deci asupra împărțirii platoului continental. Dacă o insulă e locuită, frontiera trebuie să o ia în calcul. Dacă nu, platoul se determină pe mediana la linia țărmurilor. România era legitimă să ceară rezolvarea acestor lucruri în spiritul reglementărilor internaționale. Dar cum să convingi negociatorii ucrainieni să renunțe la avantajul existent, în defavoarea României, de vreme ce ei dictau pe teren?

Strategia negociatorilor, pentru a depăși acest impas – obiectiv, într-adevăr dificil – a fost atît de alambicată, încît documentul rezultat poate da cuiva impresia unei construcții ciudate, artificiale. S-a ajuns la formula articolului 2, aliniatul 2 care enunța că Părțile Contractante „*vor soluționa problema delimitării platoului lor continental și a zonelor economice exclusive în Marea Neagră, pe baza principiilor și procedurilor convenite*”

55. România și Ungaria pot să aibă preocupări diferite, dar, în chestiunile comune, interesele lor sînt identice.

printr-un schimb de scrisori între miniștrii Afacerilor Externe, efectuat o dată cu semnarea prezentului Tratat. Înțelegerile convenite prin acest schimb de scrisori vor intra în vigoare simultan cu intrarea în vigoare a acestui Tratat”.

Iată o modalitate de a lăsa detaliile cele mai sensibile la rațiunea unor specialiști, ocolind astfel politicienii, la care deseori nepriceperea este înlocuită cu o irepresibilă tentă demagogică. Dar astfel problema cea mai dificilă era transferată la nivelul miniștrilor de Externe. Ciaușu nu stabilise conținutul scrisorilor. Negocierile erau blocate din nou. Severin mi-a acordat o surprinzătoare încredere, cerându-mi sfatul asupra textului convenit, pînă în acel moment. (Se întîmpla prin aprilie.) În privința acestui punct – de altfel, cel principal – i-am spus, părerea mea, că parafarea tratatului fără scrisori va fi exploatată sigur de partea ucraineană, pentru a refuza orice viitor progres (compromis). Responsabilitatea ar fi căzut, evident, pe umerii ministrului român de Externe.

Ciaușu venise din Ucraina spunînd: s-a convenit în totalitate asupra tratatului. Severin a dezmințit imediat aceste afirmații. Cîteva zile la rînd presa a notat ciudata contradicție dintre ministrul de Externe și subalternul său. Partea ucrainiană a ridicat la rîndul ei vocea: nu mai avem ce să negociem. Am avut chiar imediat după venirea lui Ciaușu la București o întîlnire cu secretarul I al Ambasadei Ucrainei – o persoană ce făcea o impresie excelentă –, la o masă discretă, la care mai participau omologii săi din Ungaria și Statele Unite. Diplomatul ucrainian optase pentru o teză radicală: ce se întîmpla la București însemna că se întoarce spatele procesului de deschidere care decursese cît se poate de onorabil, pînă atunci. Reacția ucrainiană nu s-a oprit la opiniile secretarului I al Ambasadei. Aflat în vizită la Bruxelles, Leonid Kucima a acuzat din nou România de intenții revizioniste.

Explicația era, așa cum am arătat, situația scrisorilor invocate în articolul 2. Severin s-a întîlnit din nou cu ministrul ucrainian, i-a prezentat un text scris chiar de mîna lui și a obținut finalizarea acestei părți indispensabile a tratatului. Presiunea Statelor Unite și a Canadei, după ce a fost evident că România dorește în mod ferm

să încheie tratatul, a jucat însă rolul decisiv. Să ne amintim că, la vremea respectivă, și Rusia refuza semnarea tratatului ce ar fi consfințit frontierele ucrainiene⁵⁶. Carta NATO-Ucraina nu exista decât în mintea unor persoane extrem de discrete. Iată un număr de condiții pe care Severin le-a putut exploata pentru împingerea înainte a negocierilor.

Ce spuneau scrisorile odată definitivate? Nici acestea nu asigurau încă delimitarea platoului. Ele anunțau doar că „*Guvernul României și Guvernul Ucrainei vor negocia un acord pentru delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive ale celor două state în Marea Neagră*” pe baza unor principii și proceduri specifice dreptului internațional. Dar, se adaugă: „*Până la realizarea unei soluții de delimitare a platoului continental, Părțile se vor abține de la exploatarea resurselor minerale ale zonei în care pretențiile lor se suprapun*”. Pe de altă parte, „*Părțile vor putea stabili, de comun acord, perimetre ale unor suprafețe situate în această zonă și ale căror resurse vor fi exploatare în comun*”. Se pune, desigur, întrebarea: ce se întâmplă dacă aranjamentele, negocierile la care se face referire în scrisori, nu se vor finaliza? Răspunsul este dat la punctul 2, litera h), al scrisorilor și este atât de important încât trebuie citat în întregime: „*În situația în care aceste negocieri nu vor duce la încheierea susnumitului acord într-un termen rezonabil, dar nu mai mult de 2 ani de la începerea acestora, Guvernul României și Guvernul Ucrainei au convenit ca problema delimitării platoului continental și a zonelor economice exclusive să fie soluționată de Curtea Internațională de Justiție a ONU, la cererea oricăreia din Părți, cu condiția intrării în vigoare a Tratatului privind regimul frontierei de stat dintre România și Ucraina. Cu toate acestea, Curtea Internațională de Justiție a ONU va putea examina cererea referitoare la delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului privind regimul frontierei*”.

56. Marea diferență, în cazul relației cu Rusia, era caracterul mult mai precar al frontierelor. Dreptul internațional asigură definirea frontierelor exterioare, nu și a celor interioare, pentru statele succesoare – Ucraina – rezultând din disoluția URSS.

de stat, dacă va constata că întârzierea intrării în vigoare a acestuia s-a produs din vina celeilalte Părți”.

Concluzia? Dacă negocierile ulterioare dintre MAE român și MAE ucrainian nu vor ajunge la un rezultat, tema delimitării platoului continental va ajunge la Curtea Internațională de Justiție de la Haga. (Pentru ca un litigiu între două state să fie judecat de către Curte, e nevoie ca ambele state să-și dea, în acest sens, acceptul. Prin semnarea scrisorilor între miniștrii de Externe, România și Ucraina recunosc jurisdicția Curții.)

Era maximul pe care îl putea spera Partea română de la actualele negocieri. A gândi că oamenii politici din Ucraina puteau să cedeze, pur și simplu, din corectitudine ori noblețe, în chestiunea platoului continental este o absurditate. Constituie chiar o mare mirare că tratatul s-a semnat cu astfel de prevederi în care partea română obținea avantaje fără ca nimic cu valoare practică să fi fost cedat părții ucrainiene (nerecunoașterea frontierelor nu putea avea vreun efect *de facto*).

În tot acest timp opinia publică era informată de faptul că negocierile bat pasul pe loc. Strategia era îndreptată împotriva unor eventuale intervenții rusești, interesate să blocheze procesul reconcilierii între cele două țări. Surprinzându-i pe mulți, tratatul a fost parafat pe 4 mai, iar pe 2 iunie a fost semnat de cei doi președinți. România a ratificat tratatul în iunie, înainte de Madrid. Parlamentul ucrainian, după critici aspre la adresa negociatorilor, a făcut-o la rîndul lui în luna august. Avînd în minte tot ce am povestit, finalizarea tratatului cu Ucraina îmi apare drept cel mai mare succes al mandatului lui Severin.

Dar nu surpriza. Tema tratatului cu Ucraina era totuși pe buzele tuturor. Noutatea absolută în strategia de politică externă din prima perioadă a anului 1997 – nu am întîlnit-o niciodată, la nimeni altcineva, în timpul cercetărilor de la CSI și al colaborărilor pe linia Centrului –, a fost colaborarea cu Polonia, dezvoltată în trilaterală Polonia-România-Ucraina. Rațiunea acestei colaborări speciale era, pe de o parte, introducerea unui semnal ferm, de către România, că s-a optat pentru o altă politică sub-regională, pe de altă parte, statutul excepțional al

Poloniei. Într-adevăr, aceasta are relații speciale cu Germania, cu Statele Unite și raporturi semnificative cu Rusia și Ucraina. O regiune stabilizată prin colaborarea celor trei țări constituie un rezultat cu valoare sesizabilă pentru frontiera estică a NATO.

Promovarea politicii cu Polonia în forma spectaculoasă de la începutul anului 1997 a implicat, de asemenea, câteva elemente cu importanță tentă personală. Astfel erau relațiile speciale pe care Severin le-a stabilit – mai mult sau mai puțin întâmplător – cu președintele Kwasniewski, pe când acesta era un parlamentar ocolit de colegii săi, în hemiciclul Adunării Parlamentare din Strasbourg. Implicarea președintelui Constantinescu a fost cel mai bine mediatizată. El s-a atașat cuprinzător ideii și pare să fi colaborat perfect cu Severin, pe această linie. În sfârșit, o prezență decisivă a fost Bogumil Luft, ambasadorul Poloniei la București. Bogumil este tipul ambasadorului clasic, o personalitate înzestrată cu numeroase calități, ceea ce îl face să fie un creator – cum s-a întâmplat în acest caz – și nu doar un executant al politicii externe a țării sale. Am avut șansa să-i cunosc excepționalul său atașament pentru România și subtilitatea observațiilor sale, referitoare la procesele care mătură Europa Centrală și de Est.

Caracterul spectaculos al acțiunii de politică externă avînd ca obiectiv Polonia constituie un bun subiect de meditație. El arată importanța *colaborărilor multiple*, pentru ca inițiativele să se impună mass-mediei și elitei politice internaționale. Altfel, ideile cele mai generoase rămîn la stadiul de reverie. Acțiunile care cer o anumită subtilitate în politica internațională sînt mai ușor de sabotat decît de realizat. Iată un motiv în plus, privind necesitatea absolută, a unor proceduri ferme în relaționarea celor trei echipe care concură la politica externă a României: a președintelui, a prim-ministrului și MAE.

Apoi, succesul polonez oferă un nou context semnificativ pentru întrebarea: care este partea de „știință” din domeniul relațiilor internaționale, dacă ele lasă atîta loc unor date de natură personală?

*

Trilaterala Polonia-România-Ucraina a adus în fața arhitecților de politică externă noi teme de studiu (cum

ar fi proiectul unei conexiuni între Marea Baltică și Marea Neagră). În planul logicii de securitate, ea însemna dubla ancorare a Ucrainei de NATO și punerea astfel în practică a conceptului Alianței, de *friendly neighbourhood*. Treptat, succesul politicii față de Ungaria și al acestei inițiative estice s-a dezvoltat într-o *strategie sub-regională sistematică* fondată pe ideea parteneriatelor și trilateralelor.

Trilateralele reprezintă formule de dialog direcționate spre rezolvarea de probleme și lansarea de proiecte gestionate în comun. Un avantaj al acestora este diluarea unor divergențe – care par, între doi parteneri, ireconciliabile –, în contextul negocierilor multiple. Un alt mare avantaj constă în stimularea investitorilor importanți, cum ar fi Uniunea Europeană ori Statele Unite – interesați și capabili să finanțeze proiecte strategice, de genul liniei duble (cale ferată plus autostradă), care ar lega Gdansk-Lvov-Cernăuți-Constanța-Alexandropolis. Politica trilateralelor se află în conexiune cu politica euroregiunilor.

Dintre alte trilaterale ar fi de amintit, mai întâi, România-Ucraina-Moldova. Trilaterală a acoperit deja mare parte din substanța unui tratat de bază între România și Republica Moldova. Pe această cale s-au deblocat negocierile, privind deschiderea unor noi puncte de trecere a frontierei peste Prut, s-a ameliorat colaborarea împotriva crimei organizate, s-a pregătit crearea Universității multilingve din Cernăuți și s-a deschis posibilitatea investițiilor Moldovei și Ucrainei în Centrala de la Cernavodă.

Pe hîrtie există astăzi cooperări la nivel de experți: România-Ungaria-Austria ori formulele inițiate în a doua parte a anului 1997: România-Bulgaria-Turcia, România-Bulgaria-Grecia – care ar prefigura structurile de stabilitate ale Balcanilor.

La fel de imprevizibile ca și trilateralele enumerate, erau înainte de schimbările din 1996 *parteneriatele*. La sfîrșitul lui 1997, România are două parteneriate a căror valoare este greu de supraestimat. Primul, cu Italia, s-a născut în timpul crizei albaneze. Reacția pozitivă a lui Victor Babiuc, la solicitarea ministrului Apărării din Italia, de a implica România în pacificarea Albaniei, apoi relațiile

personale ale lui Severin, printre alții, cu Pierro Fassino, ministrul italian pentru relațiile europene, au dus la semnarea unei Convenții pe care Italia nu o are cu nimeni altcineva. Ea joacă un rol privind accesul României în Alianța Nord-Atlantică, iar implicațiile ei economice ar putea deveni spectaculoase în viitor.

Parteneriatul strategic cu Statele Unite! S-a exprimat temerea, în opinia publică, ca acesta să nu fie cumva un paleativ, la aderarea României la NATO. În fapt, nu Departamentul de Stat, ci Partea română este cea care a lansat propunerea în aprilie 1997, în timpul întâlnirii lui Adrian Severin cu Madeleine Albright. Ideea era „*de a intra în NATO nu ca tolerați ai Americii, ci ca prieteni ai ei*”. Comisia mixtă creată în acest scop are astăzi pe agendă coordonarea de politici (în domeniul militar, al combaterii crimei organizate, al serviciilor de informații și contrainformații, al politicilor comerciale etc.) și realizarea unor proiecte comune. În perioada următoare e posibil ca americanii să dezvolte în România infrastructuri cum sînt cele dezvoltate de ei în Ungaria, în timpul războiului iugoslav.

Parteneriatul cu Statele Unite constituie, după datele pe care le am, unul dintre factorii externi cu efecte potențiale dintre cele mai profunde asupra evoluției societății românești⁵⁷. Reformarea structurilor militare și de siguranță ale României, atît de dificile fără un ajutor din afară, de amploarea și tipul celui american, înseamnă ruperea ultimei verigi ce ne mai leagă de regimul Ceaușescu.

57. Ce anume reprezintă un succes ori un eșec, în materia politicii externe de după 1989, iată un lucru despre care se mai pot spune lucruri neconvenționale. Aș nota, astfel, că primul act de aderare a României democratice, la Consiliul Europei, în 1993, semnifică de fapt *eșecul înîrzierii participării ei cu drepturi depline* la o organizație care a acceptat, ca membri, și Federația Rusă și Belarus. Încheierea tratatului cu Ungaria în toamna lui 1996, de către echipa lui Ion Iliescu, era chemată să ascundă *eșecul realizării acestui act la momentul oportun*.

25. Epilog

La începutul lunii mai, Tony Burden, de la *Institute for Peace & War Report*, mi-a solicitat un material pentru o lucrare colectivă, privind motivația diferitelor țări din Europa Centrală și de Est de a intra în NATO. Materialul a fost distribuit la Madrid, în timpul *summit*-ului ce avea să stabilească lista invitatelor să adere la NATO. Acesta și analizele de la Europa liberă au fost singura participare la uriașul eveniment mediatic creat înaintea întrunirii Consiliului Nord-Atlantic. Nici nu contau. Principalele structuri de presă, în frunte cu PRO-TV, produsese, spre jumătatea verii lui 1997, o obsesie colectivă, după părerea mea bine-venită, ce a așezat în mintea omului de pe stradă, dacă nu datele, cel puțin simbolurile ideii euro-atlantice. O saltea de siguranță, pentru viitoarele demersuri politice. În două luni s-a făcut ceea ce nu se realizase timp de șase ani anteriori. Erau de privit cu oarecare ironie entuziasmele pro-atlantice ale unora dintre actorii cei mai tenace ai piesei ce dusesse spre marginalizarea țării. Dar nu era acesta cel mai reconfortant final, reconvertirea măcar simbolică a adversarilor orientării occidentale a României?

*

Situația Centrului era complet schimbată. Acest minuscul *think-tank* fusese, de peste trei ani, singura organizație independentă care tratase la nivel operațional principiile fundamentale de politică externă, exprimând simultan poziții publice. Unele studii – precum „Relațiile României cu Republica Moldova” – deschiseseră debateri spectaculoase, pregătind terenul pentru deciziile politice din 1997. Altele – mă gândesc în primul rând la „Punctul de vedere al CSI privind integrarea euro-atlantică a României” – se aflaseră pe masa principalilor reponsabili ai evoluțiilor din societatea românească, pînă în 1996, jucînd rolul de probă istorică irefutabilă că nu doar ignoranța, ci și iresponsabilitatea condamnilă, trădătoare, se aflase la baza comportamentului lor.

Existau și alte grupuri, preocupate de temele de politică externă, unele cu un semnificativ sprijin logistic și financiar. Liviu Mureșan, de la EURISC vorbea de existența a nu mai mult de 100 de oameni informați, în principalele centre din țară⁵⁸. Un colectiv condus de Nicu Sava inițiase revista „Central European Issues”, intrată, din 1997, sub egida Fundației Worner. Dar nu am auzit pe nimeni dintre ei acuzînd public marile erori privind politica față de Ungaria sau politica de integrare, sau politica răsăriteană, deși, atunci cînd vorbeai cu acești oameni, aveau ce să-ți spună. Era ca și cum tema politicii externe ar fi intimidat pe interesați, i-ar fi făcut brusc precauți, ar fi subevaluat imediat gîndirea critică pentru a supraevalua gîndirea conformă cu pozițiile oficiale. Am avut ocazia să particip mai tîrziu la întîlniri cu reprezentanți ai unor institute de relații internaționale din cîteva țări europene și am avut o impresie asemănătoare, a unei categorii puțin libere să comenteze paraziții politicilor externe ale statelor de unde veneau. Cooperările se aranjau după aceeași formulă. Raportul anual al Fundației Bertelsman – cea mai bogată instituție independentă germană din domeniul relațiilor internaționale –, lucrare colectivă privind situația țărilor din Europa Centrală și de Est, avea drept colaborator din România pe Elena Zamfirescu. Fosta secretară de stat a lui Meleșcanu! Textele ei din „Revista Română de Studii Internaționale” erau pline de greșeli, raționamentele nu depășeau repetarea versiunii oficiale. În nici un caz, un argument pentru a o asocia unei cercetări independente. Capitolul despre România ieșea, drept urmare, edulcorat, inutil, în nici un caz nu onora fundația germană.

*

Între timp, Centrul încercase să-și dezvolte relații regionale – Centrului de geopolitică al lui Gusztáv Molnár, de la Budapesta speram să-i găsim copii în Ucraina și Slovacia. Noii colaboratori erau foarte diverși, de la Liviu-Corneliu Popescu, de care am amintit anterior în legătură cu tema competențelor de politică externă, la

58. Nu am numit aici partidele. Dar singurul partid care mi se părea a avea o adevărată echipă de politică externă era PD.

cei implicați în principalul proiect al anului 1997, un studiu amplu asupra posibilităților de dezvoltare a relațiilor româno-maghiare. Colaborasem foarte bine, în acest sens, cu Mihail Ionescu – devenit, după schimbări, șeful Direcției de Integrare în NATO, de la MAPN –, Daniel Daianu (viitorul ministru), Dan Manoleli (autorul primului studiu românesc asupra dimensiunii de securitate a ecologiei) – am lăsat la o parte pertenerii maghiari. În sfârșit, prin revista „Studii Internaționale” puteam să promovăm un stil de a face cercetare în domeniu, opus formulei eseistic-speculative a textelor din cele câteva reviste românești care ofereau spațiu. Dar cum am spus, ceva esențial se schimbase. În contextul unui discurs de politică externă primitiv, Centrul de Studii Internaționale se confruntase pînă în 1997 cu lucrurile cele mai importante ale politicii externe. Din momentul în care instituțiile de politică externă – în primul rînd, MAE – fuseseră puse pe drumul cel bun, Centrul devenea ceea ce era în realitate: un corpuscul care nu prea avea cum să conteze pentru politica națională. Astfel de *think-tank*-uri defrișează teme punctuale, subiecte care ies din sfera politicii externe curente, dau o asistență auxiliară instituțiilor specializate, fac diplomatie neconvențională, ies la iveală în conjuncturi excepționale. Dar nu mai mult.

*

Șocantă, evoluția lui Valentin Stan. La puțin timp după schimbări, el a început o campanie furibundă – în special prin „Sfera politicii” –, la adresa politicii externe a noilor ei arhitecți. După părerea mea, textele sale erau aberante și compromițătoare. Vechile marote i le cunoșteam: „veto”-ul Rusiei în privința integrării țărilor foste comuniste (deși Polonia, Cehia și Ungaria fuseseră invitate să-și depună cererile de aderare, chiar dacă Rusia nu dorise), ideea că integrarea în NATO se va face prin Uniunea Europeană, nu direct (la data cînd V.S. repeta această idee, existau decizii ferme, că țările amintite urmau să devină membre NATO mai înainte ca UE să-și deschidă porțile!), necesitatea ca România să accepte sfera de influență a Federației Ruse, dacă nu este posibilă integrarea în NATO (și el o considera imposibilă). Dar să scrii: *„limbajul Programului de guvernare... nu depășește standardele practicate de publicații precum «România*

Mare», deși se dorește un program de guvernare politică a unei țări cu o strălucită tradiție în diplomatie”? Să așterni pe hîrtie, senin, enunțuri de genul „Evaluările lui Adrian Severin nu numai că au încălcat grosolan programul de guvernare..., dar ele au produs un adevărat dezastru pentru imaginea României în relațiile internaționale”? Pentru cine urmărirea evoluțiile imaginii României în comunitatea internațională astfel de idei și argumentări păreau ceea ce și erau elucubrații.

Nu este mai puțin adevărat că textele lui continuau să aibă o retorică remarcabilă, capabilă să crească suporteri. La întîlnirea tradițională *Universitatea de vară de la Balvanos* – ținută în 1997 la Tușnad, pe 22 iulie, deci după Madrid –, a trebuit să polemizez ore la rînd cu el, pe această temă, în fața unei adunări formate din oameni politici și din studenți, marea majoritate la facultăți de științe sociale. Excesul lui de calificative cu rol ofensator față de politica externă a României din ultimele luni era punctat cu citate pregătite pentru a-i proba opiniile. Vechea sa muncă de la MAE, să selecteze materiale pentru a susține teza comandată! De unde să cunoască interlocutorii, că se putea face o listă de zece ori mai lungă, cu declarații contrare?

*

Luni, 22 septembrie 1997, în cotidianul „Azi” apărea un interviu acordat de Adrian Severin „în exclusivitate”. Titlul indica subiectul central al discuției dintre redactorul oficiosului PD și ministrul de Externe, vicepreședinte al partidului: „În PD nu se mai construiesc piedestale pentru idoli”. Pe aproape două pagini Severin comenta „*spiritul de la Apaca*”, susținea că „*PD nu poate fi nici o garnitură în jurul unui om-remorcă*”, critica „*situația în care fiecare militant își vede doar de interesele sale personale, singura preocupare (...) fiind aceea de a intra în grațiile șefului*” etc. Mai existau referiri la politica externă, la colaborarea cu partenerii din CDR, chiar la o ciudată „*Uniune a Democraților pentru România*”, dar atacul la adresa lui Petre Roman arăta a fi tema centrală. Spre sfîrșit, Adrian Severin făcea această declarație: „*Pe de altă parte, faptul că acum sînt la putere mi-a oferit accesul la o serie de date și documente secrete și, după ce am*

văzut cu ochii mei probe indiscutabile atestînd că vreo doi-trei directori ai unor cotidiene de mare tiraj sînt agenți ai unor servicii străine, că vreo doi șefi de partid celebri, și chiar prețuiți, sînt și ei agenți străini bine finanțați din afară, că vreo cîțiva 'mari luptători pentru drepturile omului' sînt foști informatori ai securității, că vreo cîțiva 'mari combatanți anti-corupție au făcut mari matrapazlicuri' (...) m-am simțit – paradoxal – mai liniștit". Iată cîteva afirmații radicale riscate de impetuosul Severin.

Este adevărat că, doar cîteva zile înaintea sa, afirmații asemănătoare făcuse Procurorul general al României. În „Evenimentul zilei”, Sorin Moiescu declarase: „Țara noastră este penetrată, în acest moment, de elemente organizate ale mafiei internaționale, cum ar fi «Propaganda Due», în care sînt implicate nume sonore din România și care are ca scop destabilizarea țării. Există elemente infiltrate din «Cosa Nostra» și din KGB”. Să ne amintim și decizia unei instanțe de judecată dînd cîștig ziaristilor care-l acuzaseră pe Ion Iliescu de a fi fost recrutat de către KGB. Și totuși, în absența unor probe indiscutabile, declarațiile lui Severin erau o aventură fără rost. Ce se-nîmplase?

Puțini își puteau închipui, totuși, urmarea acestui act imprudent. Cu atît mai puțin eu. Urmărind, constant, „starea statului de drept” aveam o imagine oarecum completă a gafelor monumentale ale membrilor Executivului. Guvernul dăduse ordonanțe de urgență în domeniul legilor organice. Presa indicase această încălcare a Constituției, dar gestul fusese repetat. Gavril Dejeu ceruse amînarea aplicării Ordonanței de urgență referitoare la administrația locală, care dusesese la introducerea plăcuțelor bilingve în Tîrgu Mureș și alte cîteva localități. O ordonanță de urgență devine normă juridică imediat ce este publicată. Iată-l deci pe ministrul de Interne luptînd împotriva legii! Ce poate fi mai aberant? Valeriu Stoica – altfel, un jurist cu un discurs seducător – susținuse necesitatea eliminării bancrutei frauduloase. Presa protestase – doar prin asta erau salvați o mulțime dintre mafioții tranziției – și iată-l pe Valeriu Stoica argumentînd necesitatea reintroducerii ei. Și se reintrodusesese, cu pedepse mărite. Dar pe baza principiului legii mai

favorabile, foștii vinovați fuseseră salvați. Ori Mircea Ciumara! Anunțul său public privind marile pierderi ale Băncii Agricole declanșase un val de retrageri din bancă. Daune. Cum e posibil un astfel de comportament, al unui ministru de Finanțe?

Mă ocupasem de adresele Secretarului de Stat pentru Culte care împiedicaseră mișcările religioase neincluse în lista celor 15 recunoscute oficial să-și construiască lăcașe de cult. Înregimentat fiind – ca profesor la o facultate de teologie ortodoxă – Gheorghe Anghelescu era de altfel incompatibil cu funcția de secretar de stat, care impune o neutralitate confesională. (În plină campanie pro-NATO, pro-UE, organizații pentru drepturile omului răspîndeau la Bruxelles proteste întrebînd cum să fie primită România în Uniunea Europeană de vreme ce încalcă libertatea religioasă.) Criticaseam în presa scrisă și vorbită un alt secretar de stat, Grigore Lăpușanu, pentru încercarea de a împiedica aplicarea aceleiași ordonanțe de urgență privind administrația locală. Toți cei amintiți mai sus stăteau bine mersi pe funcțiile lor.

Între atîtea gafe și greșeli grave trecute cu vederea de o societate încă imatură politic mă așteptam ca și ieșirea lui Severin să cadă repede în uitare. La fel părea să creadă și el. Cine și-ar fi putut permite demiterea lui în plină ofensivă de politică externă? Și după atîtea succese?

Ceea ce omisesem era miza pe care o reprezenta Adrian Severin și noua situație a presei românești. În ultimul an se produsese un ciudat fenomen de monopolizare a spațiului public de către cîțiva ziariști. Conducerile „Adevărului”, Antenei 1, PRO TV, „Cronicii Române”, „Naționalului”, Tele 7abc cooperau și cooperează astfel încît o mîna de oameni din presă se promovează unii cu alții interpretînd, pentru majoritatea opiniei publice, realitatea politică românească. Ion Cristoiu, Marius Tucă, Dumitru Tinu, Cristian Tudor Popescu, Horia Alexandrescu, Cornel Nistorescu (printre ei, decent) se adresează dimineața cititorilor cotidianelor lor, iar noaptea, telespectatorilor. Ce mai contează lipsa lor de calificare politologică?⁵⁹.

59. Legislațiile democrațiilor avansate împiedică monopolul în presă, datorită consecințelor perverse ale unui astfel de control

Șovinii și xenofobii care se împotrăviseră cu vehemență numirii lui Adrian Severin au luat în brațe nesperata ocazie cerînd demisia ministrului de Externe. „România liberă” se lansase la rîndul ei în obiectivul demiterii. Petre Mihai Băcanu, Octavian Paler și majoritatea editorialiștilor cotidianului repetau pe prima pagină: „Demisia!” În întîmpinarea ziaristilor au sărit membri ai coaliției, dar și din guvern. Ion Caramitru ducea propria lui campanie. În interviul dat pe 4 octombrie postului BBC, ministrul Culturii anunțase cererea sa adresată în cadrul unei recente ședințe de guvern, ca Adrian Severin să părăsească Executivul. „În acest sens, i-am cerut demisia imediată, necondiționată”⁶⁰. Ion Caramitru se declara dispus să părăsească Cabinetul Ciorbea, dacă nu o face colegul său⁶¹.

Partidul democrat a fost aproape discret în a acuza declarația lui Severin, privind cei „vreo doi-trei directori ai unor cotidiene de mare tiraj și (...) vreo doi șefi de partid celebri”. Secretarul Comisiei comune a Camerei Deputaților și Senatului pentru controlul SRI, Corneliu-Constantin Ruse a reiterat chiar opiniile lui Severin. La cîtva timp a fost înlocuit din funcția de secretar. (Deci, iată, mă gîndeam, dacă vorbele se sancționează în țara asta, atunci sînt vorbele acuzînd prezența unor servicii secrete – și toți ne gîndeam, desigur, la prezența serviciilor ruse.) Emil Constantinescu a anunțat trecerea temei Severin sub competența Consiliului Suprem de Apărare al Țării. Dacă alegațiile ministrului de Externe vor fi complet nefondate, atunci acesta trebuie să-și asume răspunderea politică, a declarat șeful statului. Termenul de așteptare: două luni.

al opiniei publice. Cvasi-monopolul din presa românească s-a realizat pe cale informală, dar prin aceasta nu este în nici un caz mai puțin amenințător.

60. Reluarea interviului în „Adevărul” din 6 octombrie 1997.

61. Peste două luni Caramitru se găsea el însuși cu musca pe căciulă, datorită semnăturii depuse alături de alți doi colegi din Cabinet pe o declarație pro-monarhică. El, ministru al unei republici! La amenințarea cu demiterea, și-a exprimat regretele. Desigur, în țara asta oamenii sînt întotdeauna mai severi cu cei din jur, decît cu ei înșiși.

Scos de pe prima pagină, cazul Severin era totuși oferit aducerii aminte, din când în când. Scandalul evolua în culise. Vicepreședintele PD pusese la dispoziția CSAT datele pe care le avea la dispoziție. Cine își închipuia că ar fi avut probe juridice? Un grup de ambasadori străini au ținut să-l anunțe pe șeful diplomației românești că sînt alături de el. Cred că sprijinul mediilor diplomatice a scăzut și el vigența ministrului. Termenul celor două luni se apropia fără ca nimic să anunțe totuși finalul. Ultimele discuții ale lui Adrian Severin cu membri CSAT fuseseră chiar liniștitoare.

Cu două zile înainte ca instituția implicată de Emil Constantinescu să se adreseze opiniei publice, legătura ministrului de Externe cu directorii SRI și SIE s-a întrerupt. Nici în acest moment Severin nu a tras concluziile. 22 decembrie! Seara târziu, Consiliul Suprem de Apărare al Țării a adus la cunoștința ziariștilor aflați cu sufletul la gură concluziile sale. Ministrul Severin nu făcuse publice date care ar fi putut afecta interesele României și siguranța națională. Comunicatul afirma la punctul b, privitor la cercetările „aprofundate” inițiate în urma sesizării lui Adrian Severin: *ele „au adăugat unele date noi și au întărit datele deja cunoscute și aflate în atenția acestor servicii. S-au confirmat în acest mod o serie de fenomene semnalate în materialele comunicate SRI și SIE de domnul Severin. Este vorba despre acțiuni de compromitere a instituțiilor democratice ale României, cu deosebire a Parlamentului, Președinției și Guvernului, precum și a personalităților politice; de încercare de a submina autoritatea instituțiilor fundamentale ale statului – Armata, Biserica, alte instituții care apără ordinea de drept; de încercări de tensionare a relațiilor sociale, interetnice și interconfesionale, menite să creeze României o proastă reputație internațională; de difuzare de informații false în legătură cu oamenii politici, pentru compromiterea lor”*. La punctul c: *„în cazurile concrete invocate în materialele transmise SRI și SIE (...) nu s-au găsit elemente de natură să susțină că personalitățile publice în cauză sînt folosite de către servicii secrete străine”*. Iar finalul: *„În aceste condiții, CSAT cere domnului ministru Adrian Severin să-și asume răspunderea politică pentru situația creată”*.

Marți, 23 decembrie Adrian Severin își depunea în fața partidului cererea de demisie. Din acel moment soarta diplomației românești depindea de conducerea PD. Spre surpriza lui Severin și fără consultarea demnitarilor PD, Petre Roman a declarat „acceptarea demisiei”. Atacul la adresa liderului Partidului democrat din interviul apărut în „Azi” era pedepsit. Dar totul fusese pregătit dinainte. Era evident că Emil Constantinescu se înțelesese cu Petre Roman. Iar succesorul lui Adrian Severin fusese întrebat ceva mai înainte, „dacă acceptă”.

Numele noului ministru de Externe, Andrei Pleșu, a fost anunțat în aceeași zi. Procedura de scoatere a ministrului de Externe din biroul lui a fost urgentată. (În mod obișnuit un ministru are la dispoziție 30 de zile pentru predarea postului.) Cîteva ziariști au jubilat la vestea schimbării, apoi opinia publică a părut să uite aproape imediat de fostul ministru. Dar și de astă dată, în tipica lor frivolitate, clasa politică și opinia publică omiseseră cîteva lucruri esențiale.

Mai întîi, chiar problema politicii externe. Dezvoltarea relațiilor bilaterale și multilaterale se sprijină deseori pe înțelegeri personale. Cîte din proiectele puse la cale de Severin mai aveau aceleași șanse de reușită? Șoseaua Budapesta-București? Subtilul *lobby* în Slovacia? Eliminarea unui ministru de Externe eficient creează nesiguranță, suspiciuni și întrebări. Am văzut un document descriind poziția unor înalți funcționari ai Consiliului Europei. La o zi de la anunțarea demisiei lui Adrian Severin, aceștia notau că decizia de suspendare a monitorizării României de către CE a avut la bază prezența ca șef al diplomației românești pe (altădată) activul politician PD din Adunarea parlamentară. În condițiile schimbării – puneau ei în gardă –, tema monitorizării va fi tratată în anul ce vine cu mai multă severitate. Cel mai limpede exprimate, și în mai multe ocazii, regretele lui László Kovács.

Impresionantă era apoi tăcerea în jurul afirmațiilor CSAT privind „acțiunile de compromitere a instituțiilor democratice ale României...” etc. Dacă înțeleg eu bine, Consiliul Suprem de Apărare al Țării spusese în Comunicatul său că în țară se petrec grozăvii. Ziariștii care se

arătau indignați de consecințele ușurătății cu care Severin făcea declarații nu au vădit cea mai mică urmă de interes pentru *fapte*. Iar aceste *fapte* depășeau cu mult în gravitate *alegațiile* fostului ministru de Externe. „*Încercările de tensionare a relațiilor sociale, interetnice și interconfesionale, menite să creeze României o proastă reputație internațională*” sau „*difuzarea de informații false în legătură cu oamenii politici, pentru compromiterea lor*” dezvăluie, dacă sînt valabile, pericole menite să-ți dea frisoane. Ce fac SRI și SIE? Iar presei nu-i pasă! Conta excesul verbal al ministrului de Externe.

Să zicem însă că ziariștii nu au luat în serios acest punct din Comunicat. L-au gândit, poate, ca un pasaj „de trecere” spre tema Severin. Dar în această situație CSAT se facea vinovat de declarații și mai grozave decît demnitarul pe care-l incrimina pentru ușurința declarațiilor sale.

Problema „dezvăluirilor” făcute de CSAT ar fi, ca să spun așa, scandalul de suprafață. Pe acesta l-ar fi putut vedea oricine. Există însă un aspect al evenimentelor din 22-23 decembrie care pare mai subtil, dar în nici un caz mai puțin scandalos. Comunicatul CSAT a fost rezultatul deciziei unui număr restrîns de membri. Legea proprie nu prevede o astfel de procedură. Să trecem și peste elementul procedural. Dar, cerînd „*domnului ministru Adrian Severin să-și asume răspunderea politică pentru situația creată*”, CSAT și-a depășit limpede competențele. Consiliul și-a asumat un act politic echivalent cu demiterea ministrului de Externe. El a funcționat, prin această decizie, ca un guvern paralel. Iată un precedent prin care Emil Constantinescu împreună cu directorii SRI și SIE poate elabora răsturnarea oricărui alt membru al Executivului. Tulburător era nu atît atacul la echilibrul instituțiilor, cît absența reacției publice. Așa ceva costă chiar o democrație ceva mai stabilă⁶².

62. Un cuvînt decisiv în cadrul conclavului l-au căpătat directorii SRI și SIE. Faptul că aceștia erau recent la conducerea unor servicii care au manipulat ani la rînd societatea românească împotriva politicii europene promovate de către Adrian Severin, și-l judecau, constituia în sine un semnal de alarmă. Nu este hazardat să te gîndești la amenințarea intereselor economice

Opinia publică? Dar cine este opinia publică? Mai poate fi astăzi cineva auzit peste acest zid de imagini și de sunete al presei? Presa a dorit și a obținut capul lui Severin. Se putea aștepta de la ea o înțelegere critică a evenimentelor? Grupul de ziariști care a lansat cea mai feroce campanie împotriva nominalizării lui Adrian Severin ca ministru de Externe este și cel care s-a mobilizat pentru a impune demiterea lui. Acceptând ca un grup de ziare și posturi de radio și televiziune să facă politica României (monopolul ziariștilor acționa ca actor politic, nu ca presă) Guvernul Ciorbea trăda rolurile specifice unei democrații parlamentare.

*

La conferința de presă din 23 decembrie, Severin a declarat: „Nu retractez nimic din ceea ce am spus (...) Din păcate, însă, o bătălie nu poate fi dusă cu succes de unul singur”. Ne-am întâlnit pe 24. Fără a clarifica situația serviciilor secrete, fără a impune principiile statului secular, fără respectarea instituțiilor, România nu are cum să străpungă frontiera Huntington a civilizației occidentale. Lucrurile acestea trebuiau înțelese, demonstrate, susținute. Severin era de acord. Politica externă este politica internă făcută cu alte mijloace. A acceptat să colaborăm. Centrul de Studii Internaționale avea un nou membru. Era ajunul Crăciunului, 1997.

*

Luni, 12 ianuarie ne întâlnisem pentru a pune la punct prima „noastră” masă rotundă. Renate, Severin, trei cafele pe masă. Erau de semnalat proiectele de politică externă pe termen scurt, dezvoltarea relațiilor româno-maghiare, concluziile înfricoșătorului sondaj prezentat de „Der Spiegel”, după care România e ultima țară pe care germanii ar dori să o vadă alături de ei în Uniunea Europeană (în coada Turciei și a Bulgariei). Înainte de a pleca, Severin

ale acestor instituții – care au dreptul să susțină activități comerciale. Prin propunerea sa de reorganizare a MAE (tot amînată), Severin motiva o reacție de apărare.

ne-a spus : PD nu are cum să mai facă parte din actualul guvern. (Peste două zile avea loc Consiliul Național.)

După plecare, Renate arăta mai albă. În primul moment era și greu să distingi între plastica vorbelor lui Severin și logica a ceea ce se pregătea. O să o ia pe un drum rău, a adăugat Renate, parcă tăcînd. (Umilit, Severin introdusese bătălia lui personală în hotărîrea PD de a ieși de la guvernare. Iresponsabilă, fără scuze.)

Ce facem? (Renate gîndea numai din priviri.) Ce putem face? Cursa continuă.

Index

A

Adameşteanu, Gabriela, 7,
50, 152, 157
Aide, Asbjorn, 10
Albright, Madeleine, 170
Alexandrescu, Horia, 75, 176
Alfredson, Gudmundur, 10
Anastasiu, Călin, 63, 64
Anderson, Rolf Trolle, 22
Anghelescu, Gheorghe, 176
Antall, Jozsef, 23
Antohi, Sorin, 63, 64
Atudoroaiei, Gheorghe, 137

B

Băcanu, Petre Mihai, 38,
48, 177
Babiuc, Victor, 97, 169
Bache, A.P.F., 21
Bakk, Miklós, 105
Balfe, (Raportul), 30, 89
Balladur, Edouard, (Planul),
19, 23, 87, 89
Baltazar, Radu, 129
Banyai, Peter, 137
Barbu, Daniel, 142, 151
Bârsan, Victor, 37, 38, 39,
61, 62, 63, 64, 65
Beldiman, 152
Bercea, Radu, 63, 64
Berg, T.S., 65
Berindei, Mihnea, 33, 50,
51, 52, 53
Bertelsman, (Fundatia), 172

Berzea, Luri, 154
Biro, Gaspar, 101, 102, 105
Blandiana, Ana, 89
Boda, Iosif, 104
Bogumil, Luft, 168
Boyer, Bernard, 22, 23
Brejnev, Leonid, 134
Brucan, Silviu, 40, 103, 104
Bruckner, Ion, 51, 56
Burden, Tony, 171
Buzan, Burry, 67
Buzura, Augustin, 154, 155,
156, 157

C

Călinescu, Matei, 51
Câmpeanu, Pavel, 66
Caramitru, Ion, 153, 177
Cârnci, Magda, 126, 152,
153
Carter, Jimmy, 103
Castro, Fidel, 34
Celac, Mariana, 63, 64, 126
Celac, Sergiu, 154
Chebeleu, Traian, 20, 58,
138
Chirac, Jacques, 151, 157
Ciauşu, Gherghe, 161, 165
Ciobanu, Vitalie, 50
Ciorbea, Victor, 44, 48, 151,
160
Ciumara, Mircea 176
Clarke, Michael, 107

Clinton, Bill, 45, 79, 86,
91, 95

Coșoveanu, Dorana, 57

Connor, Walker, 114

Constantinescu, Emil, 44, 48,
51, 86, 88, 89, 125, 138,
139, 141, 142, 151, 157,
160, 161, 168, 177, 178,
179, 180

Constantinescu, Mihnea,
140, 142

Coposu, Corneliu, 37, 44, 49

Cornea, Andrei, 63, 64

Cornea, Doina, 14

Cosașu, Radu, 156

Cristoiu, Ion, 137, 138, 176

Csépe, Béla, 133

D

Daianu, Daniel 173

Dejeu, Gavril 175

Diaconescu, Ion, 48

Diaconu, Mircea, 63

Dinu, Marcel, 105

Dobre, Mihai, 10, 37, 51,
111

Donca, 135, 136

Dumitrașcu, Gheorghe, 47

E

Eekele, Willem van, 20

Elțin, Boris, 45

Enache, Smaranda, 12, 13,
14, 15, 105, 155

Eörsi, Mátyás, 76, 132, 135,
152

F

Fassino, Pierro, 170

Filipescu, Radu, 61, 62, 63,
64, 103

Fogg, Karren, 22, 24, 25,
105

Friedlander, Robert A., 114

Frunđa, György, 105

Funar, Gheorghe, 23, 24,
100, 125

G

Gafița, Gabriel, 142

Gafița, Mihai, 140, 154

Geiger, Dorin, 33

Gherman, 48

H

Hartland, John, 113, 114

Herman, Joost, 105

Holbrooke, Richard, 91, 96

Horn, Gyula, 23, 80

Hurd, Douglas, 20

I

Iliescu, Ion, 21, 23, 27, 30,
41, 44, 45, 58, 66, 67, 73,
79, 88, 96, 97, 98, 100,
101, 102, 103, 104, 105,
125, 127, 128, 139, 140,
155, 157, 158, 159, 170,
175

Imbert, Pierre, 14

Ingraham, Rusty, 25

Ionescu, Dan, 59

Ionescu, Mihai 173

Isépy, Tamás, 133

J

Jeszenszky, Géza, 76, 133,
134

K

Kádár, János, 134

Kavassy, Sándor, 133

Kelstrup, Soren, 21
 Keresztes, Sándor, 133
 Kiss, Gabor Gellert, 105
 Kokoshin, A.A., 108, 111
 Korondy, Marica Balláné,
 132
 Kovács, László, 76, 132, 135,
 159, 166, 167, 179
 Kövér, László, 76
 Kucima, Leonid, 160, 165
 Kvapil, Jaromir, 21
 Kwasnievski, Aleksander, 168

L

Ladis K.D. Kristof, 51, 53, 54
 Lajos, Fur, 132
 Lăpușanu, Grigore 176
 Lányi, Zsolt, 132
 Latham, Ernest, Jr., 53
 Lazăr, Gilda, 138, 139
 Lentham, Ernst, 51
 Liiceanu, Gabriel, 127
 Lörincz, Csaba, 117
 Lukașenko, 34

M

Măgureanu, Virgil, 68, 127,
 129
 Maniu, Iuliu, 43
 Mănoileli, Dan, 126, 173
 Martinez, Miguel Angel, 13
 Maxim, Ioan, 51, 55
 Mearsheimer, John, 67, 68
 Meciar, Vladimir, 80, 87, 89
 Meleşcanu, Teodor, 20, 23,
 51, 55, 58, 80, 154, 155, 172
 Mihalache, Ion, 43
 Miroiu, Adrian, 33
 Moisescu, Sorin, 175
 Molnár, Gusztáv, 100, 111,
 112, 113, 118, 130, 172

Mortimer, Edward, 20
 Moses, Alfred, 44, 92
 Mureșan, Liviu, 172

N

Năstase, Adrian, 13, 43, 44,
 103
 Narti, Ana Maria, 155
 Németh, Zsolt, 76, 105, 154
 Niazov, 34
 Niculescu, Anton, 105
 Niculescu, Rodrig, 57
 Nistorescu, Cornel, 177

O

Orban, Victor, 160

P

Păunescu, Adrian, 41, 100
 Palade, Rodica, 50, 63
 Paleologu, Alexandru, 62,
 63, 64, 77
 Paler, Octavian, 129, 130,
 177
 Pancu, Marian, 91
 Patriciu, Dinu, 51
 Petre, Dan, 139, 140, 142,
 151
 Petre, Zoe, 139, 140, 142,
 154, 157
 Peto, Iván, 76
 Petrina, Liviu, 37, 38, 39, 44
 Pippidi, Andrei, 62-65
 Pleșu, Andrei, 156, 179
 Podgoreanu, Radu, 8, 21
 Pop, Ioan Aurel, 155
 Pop, Iftene, 43
 Popescu, Cristian Tudor,
 130, 176
 Popescu, Liviu-Corneliu, 140,
 141, 143, 148, 150, 172

Popescu, Petru, 155
 Popovici, Vasile, 7, 9, 10,
 51, 52
 Postolache, 98
 Preda, Aurel, 37, 38, 39, 45
 Primakov, Serghei, 106

R

Rațiu, Ion, 12
 Rebengiuc, Victor, 63, 65
 Ribbentrop-Molotov (Pactul),
 28, 29, 39, 44, 46, 51, 55,
 59, 106, 108, 110
 Roșca, Iurie, 27, 56
 Roman, Petre, 12, 13, 14,
 51, 127, 128, 129, 174,
 179
 Ruhe, Volker, 91
 Ruse, Corneliu-Constantin,
 177
 Rusu, Horia, 97, 98

S

Săvuică, Gheorghe, 37, 38,
 39, 45
 Sava, Nicu, 172
 Sekely, Levente, 159
 Severin, Adrian, 44, 77, 105,
 110, 112, 113, 114, 117,
 121, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 132, 135,
 136, 137, 138, 139, 140,
 141, 142, 151, 152, 153,
 154, 157, 158, 159, 161,
 163, 165, 166, 167, 168,
 170, 174, 175, 176, 177,
 178, 179, 180, 181, 182,
 Soros, (Fudația), 100
 Stalin, Iosif, 39, 54
 Stan, Valentin, 10, 26, 27,
 28, 33, 35, 37, 38, 41, 47,
 50, 51, 57, 58, 63, 65, 67,

68, 69, 71, 74, 85, 89, 97,
 105, 109, 110, 111, 173
 Stoel, Max van der, 35
 Stoica, Valeriu, 175
 Stork, Caen, 24
 Suciu, Dorin, 135
 Surján, László, 133
 Szabo, Károly, 105
 Szent-Ivanyi, István, 105

Ș

Șandor, Dorel, 113
 Șandru, Victoria, 10
 Șerbănoiu, Ioan, 137
 Șincai, Anca, 63, 64
 Șincai, Ovidiu, 102, 103
 Șora, Mihai, 63, 64
 Ștefănescu, Manuela, 126

T

Tătărăscu, 29
 Tabără, Valeriu, 23
 Teleki, László, 99, 131
 Teodorescu, Alin, 63, 64, 65
 Thom, Françoise, 34
 Tinu, Dumitru, 84, 176
 Tismăneanu, Vladimir, 51,
 52
 Tokay, György, 160
 Tökes, László, 23
 Torgyan, 132
 Törzsök, Erika, 132
 Touscoz, Jean, 149
 Tudor, Corneliu Vadim, 47,
 104, 125, 159
 Tucă, Marius, 176
 Tudor, Radu, 137

U

Ulici, Laurențiu, 152, 153,
 154, 155, 157

Uncu, Anton, 38, 44, 45

Ursu, Gheorghe, 103

V

Văcăroiu, Nicolae, 23, 80,
82, 86, 87, 88, 89, 90, 98,
138

Vasile, Radu, 37, 44, 45

Vettovaglia, Jean-Pierre, 21

Vieru, Sorin, 33, 63, 64, 77

Vieru, Ioan, 74

Vignal, Raymond, 22, 24

Voight, Karsten, (Raportul),
96

W

Weber, Renate, 9, 10, 11,
18, 22, 28, 35, 37, 41, 47,
63, 65, 66, 67, 69, 71, 85,
89, 105, 111, 113, 126,
132, 133, 141, 142, 143,
150, 155, 163, 181, 182

Wesselenyi, Miklós, 76

Worner (Fundatja), 172

Z

Zamfirescu, Dinu, 85

Zamfirescu, Elena, 172

Zub, Alexandru, 46

Cuprins

Cuvînt înainte	5
1. Cum a început?.....	7
2. Un prost precedent	12
3. Lucrul la „Pactul de stabilitate”	17
4. Reacții	21
5. Relațiile României cu Republica Moldova	26
6. Scandalul. Ieșirea în lume	35
7. Cine critica studiul?.....	43
8. Cariera unui studiu	47
9. Ruperea de GDS	61
10. Naționalism și politica externă a României. Primele neînțelegeri	66
11. Privirile spre Ungaria	74
12. Tratatul cu Ungaria și Recomandarea 1201. Paris, 1995	79
13. Scrisoarea deschisă, întâlnirea de la CDR	86
14. Cu privire la „Integrarea euro-atlantică a României”	92
15. Snagov și politica internațională	96
16. Prietenii din Budapesta și promovarea tratatului	99
17. Tratatul cu Rusia. Criza	106
18. Din nou, naționalism <i>versus</i> integrare: dreptul internațional despre autodeterminarea popoarelor	112
19. Miza: Adrian Severin	125
20. Budapesta, decembrie 1996. Ratificarea tratatului cu România de către Parlamentul ungar	131

21. Competențele de politică externă	137
22. Raportul dintre instituții în politica externă românească	142
23. Profesioniști sau oameni de cultură?	152
24. Strategia lui Severin	158
25. Epilog	171
Index	183